

Наталя ДЕМЧЕНКО, Лариса ПЕТРИЧЕНКО, Анна ЧАЛА

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ
УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА**

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**Науково-дослідницька діяльність
здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти
освітньої програми Українська мова та література**

Методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти

Наталія Демченко, Лариса Петриченко, Анна Чала

**ХАРКІВ
2020**

Укладачі:

Демченко Н. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Петриченко Л. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, перший проректор Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Чала А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Рецензенти:

Георгієвська В. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Крехно Т. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Н 15 Науково-дослідницька діяльність здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти освітньої програми Українська мова та література : метод. рекомендації / Уклад.: Н. Демченко, Л. Петриченко, А. Чала. Харків : ФОП Петров В. В., 2020. 92 с.

Видання містить практичні рекомендації щодо організації навчально- й науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців філологічного профілю, зокрема освітньої програми Українська мова та література.

Мета методичних рекомендацій допомогти здобувачам вищої освіти філологічного профілю оволодіти технологією написання рефератів, статей, курсових робіт, підготувати і захистити їх.

Видання рекомендоване для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня філологічних спеціальностей та викладачів ЗВО.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради (протокол № 1 від 09 вересня 2020 року)*

УДК 378.016:811.161.2]:001.8(072)

© ХГПА, 2020

© Демченко Н., Петриченко Л., Чала А., 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти	4
1.1. Види і форми науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти.....	4
1.2. Види письмових робіт наукового стилю.....	6
1.3. Структура та етапи науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти.....	12
РОЗДІЛ 2. Основні вимоги до написання рефератів	14
2.1. Вимоги до підготовки реферативних робіт.....	14
2.2. Вимоги до написання реферату.....	14
2.3. Структура реферату.....	15
2.4. Поради до написання реферату.....	16
2.5. Оцінювання реферату.....	17
РОЗДІЛ 3. Вимоги до написання й захисту курсових робіт	18
3.1. Методичні поради до написання курсових робіт.....	18
3.2. Керівництво курсовими роботами.....	19
3.3. Вимоги до написання курсових робіт.....	20
3.4. Структура курсової роботи.....	22
3.5. Етапи підготовки курсової роботи (вибір теми, наукового керівника, складання плану, опрацювання літератури, методологія наукових досліджень, написання тексту, захист).....	28
3.6. Критерії оцінювання курсової роботи.....	44
РОЗДІЛ 4. Апробація наукових результатів	49
4.1. Основні рекомендації до написання тез.....	50
4.2. Основні рекомендації до написання статті.....	51
РОЗДІЛ 5. Академічна доброчесність та оригінальність наукових текстів	54
5.1. Основні поняття академічної доброчесності.....	54
5.2. Шляхи запобігання академічному плагіату.....	55
5.3. Критерії оцінювання оригінальності наукових текстів.....	56
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	58
ДОДАТКИ	60
ПІСЛЯМОВА	88

ПЕРЕДМОВА

Науково-дослідницька діяльність студента-філолога – це творчий процес, скерований на поглиблення знань з актуальних проблем відповідної царини, розвиток раціонального творчого мислення, створення умов для генерування нових ідей та їх практичну реалізацію.

У результаті провадження будь-якої науково-дослідницької діяльності студент має змогу систематизувати філологічні знання, сформулювати погляди на методологію наукового пізнання, сутність загальнонаукових і спеціальних методів, принципів проведення дослідження та оформлення його результатів тощо.

Освітньо-професійна програма підготовки фахівця першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 035 Філологія (Українська мова і література) передбачає не лише оволодіння студентами програмним матеріалом, одержання фундаментальних і спеціальних знань та умінь, необхідних для виконання завдань відповідної професійної діяльності, але й розширення їх теоретичного кругозору, залучення до науково-дослідницької діяльності. Задля цього майбутні філологи виконують курсові роботи: курсову роботу з української мови та методики її навчання, курсову роботу з української літератури та методики її навчання.

Основна мета виконання цих робіт – спонукати здобувачів вищої освіти до наукової діяльності, стимулювання бажання пізнавати філологічні та інші наукові праці, глибоко вивчати методологічні основи мовознавчої та методичної науки, вибирати з великої кількості літератури той матеріал, що стосується теми дослідження, висловлювати свої думки, дотримуючись логіки викладу, систематизувати, аналізувати думки вчених, проводити власні спостереження, анкетування, експеримент, описувати їх, робити висновки, практично використовувати набуті теоретичні знання з лінгвістики та літератури, методики навчання рідної мови та української літератури.

Метою пропонованих методичних рекомендацій є надання допомоги студентам у підготовці й написанні науково-дослідницьких робіт, передбачених навчальними планами здобуття вищої освіти за освітнім ступенем бакалавра зі спеціальності 035 Філологія, зокрема освітньої програми Українська мова та література.

РОЗДІЛ 1

Загальна характеристика науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти

1.1. Види і форми науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти

У закладі вищої освіти функціонують два основних види науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти: навчальна науково-дослідна робота, передбачена навчальними планами, і науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти, яка здійснюється під керівництвом професорсько-викладацького складу. Навчальна науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти у межах освітнього процесу є обов'язковою для кожного і охоплює майже всі форми навчальної роботи:

- написання рефератів з конкретної теми у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, фундаментальних і професійно орієнтованих, спеціальних дисциплін, курсів спеціалізації та за вибором;
- виконання лабораторних, практичних, семінарських та самостійних завдань, контрольних робіт, які містять елементи проблемного пошуку;
- виконання нетипових завдань дослідницького характеру під час різних видів практики, індивідуальних завдань;
- розроблення методичних матеріалів із використанням методів дослідження (спостереження, анкетування, бесіда, соціометрія тощо);
- підготовка та захист курсових і дипломних робіт, пов'язаних із проблематикою досліджень кафедр.

Науково-дослідницька робота здобувачів вищої освіти закладу вищої освіти є одним із напрямів їх самостійної роботи, важливим чинником та складовою професійної підготовки висококваліфікованих спеціалістів, що передбачає ознайомлення з методологією і методикою дослідження, озброєння вміннями творчого підходу до дослідження певних наукових проблем, а також систематичну участь у дослідницькій діяльності. Реалізована в комплексі науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти забезпечує розв'язання таких завдань:

- формування наукового світогляду;
- оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей у розв'язанні практичних завдань;
- прищеплення навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у практичній роботі;
- залучення до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;

- постійне оновлення і вдосконалення своїх знань;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця тощо.

Характерною для науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти закладу вищої освіти визначається єдність завдань і напрямів навчальної, наукової й виховної роботи, взаємодія всіх форм і методів, що реалізується в освітньому процесі й позааудиторній діяльності. Упродовж періоду навчання наукова діяльність здобувачів вищої освіти здійснюється у таких напрямках:

- у навчальній діяльності як невід'ємний елемент освітнього процесу відповідно до навчальних планів і навчальних програм (обов'язкова для всіх здобувачів вищої освіти);

- у позааудиторній діяльності у межах студентського науково-творчого товариства, у наукових гуртках, проблемних групах тощо;

- під час проведення науково-організаційних заходів (науково-практичних конференцій, семінарів, конкурсів, олімпіад тощо).

Для ефективно організації й проведення науково-педагогічного дослідження необхідно керуватися основними принципами, які визначають підхід до вивчення проблеми, методика добору фактів та способів аналізу (О. Кочетов):

- принцип цілісного вивчення педагогічного явища і процесу зобов'язує проводити будь-яке дослідження в єдності з усебічним формуванням особистості й у цілісному освітньому процесі. Реалізація цього принципу передбачає встановлення зв'язку якостей, що вивчаються, з сутнісними сторонами особистості, розкриття різноманітності зовнішніх впливів на їх формування, чітке визначення місця досліджуваного педагогічного явища в цілісному виховному процесі;

- принцип комплексного використання методів дослідження обумовлений складністю самого педагогічного процесу, його діалектичністю, оскільки будь-який факт і явище в цьому процесі пов'язані з іншими, мають відкриті й приховані зв'язки, прості й складні залежності, що вимагає урахування зовнішніх впливів при проведенні дослідження за допомогою різноманітних методів, постійної перевірки й уточнення отриманих даних;

- принцип об'єктивності вимагає вивчення кожного факту за допомогою різних методів, перевірки, уточнення фактичного матеріалу, співставлення даних свого дослідження з даними інших досліджень, фіксації всіх проявів (позитивних і негативних);

- принцип єдності вивчення й виховання особистості обумовлений необхідністю одночасно вирішувати в педагогічному експерименті декілька завдань (вивчати дітей, стимулювати їх самопізнання і самовиховання, аналізувати й узагальнювати результати експериментальної роботи тощо);

- принцип вивчення явища в його зміні й розвитку передбачає вивчення досліджуваного явища лише у взаємозв'язку з іншими явищами, якостями, процесами, у розвитку і суперечностях;

- принцип історизму дає змогу досліднику проводити порівняння, аналогії, бачити найбільш суттєві й стійкі зв'язки явища, яке вивчається протягом тривалого проміжку часу, виявити тенденції, зміни в педагогічному процесі, показати вплив практики на розвиток ідеї;

- принцип поєднання наукової сміливості з обережністю, виваженістю є надзвичайно актуальним у педагогічному дослідженні, тому що його учасниками є діти, й помилки тут неприпустимі;

- принцип глибинного розгляду проблеми означає, що суттєве можна відшукати тільки за умови заглиблення в діалектику явища, яке вивчається.

Це зумовлює спадкоємність методів і форм від курсу до курсу, від одного освітнього компоненту до іншого, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь і навичок у процесі виконання ними науково-дослідницької роботи. Відповідно до навчальних планів і програм освітніх компонентів загальної та професійної підготовки кожний студент повинен оволодіти процесом наукового пізнання, виконуючи протягом усього періоду навчання завдання, які поступово ускладнюються і поглиблюються.

Отже, організація науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти є важливим чинником підвищення ефективності професійної підготовки майбутнього фахівця у закладі вищої освіти передусім тому, що передбачає індивідуалізацію навчання, дає змогу реалізовувати особистісно орієнтоване навчання, розширює обсяг знань, умінь та навичок здобувачів вищої освіти, сприяє формуванню активності, ініціативи, допитливості, розвиває творче мислення, спонукає до самостійних пошуків.

1.2. Види письмових робіт наукового стилю

Протягом навчання у закладі вищої освіти студенти виконують різні за своїм характером, рівнем складності та змістом форми науково-дослідницької роботи:

- добір та аналіз наукової літератури;
- систематизація матеріалів, опрацювання та укладання бібліографії наукових джерел;
- підготовка наукових доповідей, повідомлень і рефератів;
- написання наукових тез і статей;
- аналіз мікродосліджень із проблем виховання чи навчання суб'єктів навчально-виховного процесу;
- методичні розробки з актуальних питань професійно-педагогічної діяльності;

- наукові звіти про виконання елементів досліджень під час педагогічної практики;
- курсові, дипломні роботи тощо.

Науковий текст

Науковий стиль має своїм завданням точно викласти наукову інформацію. Він обслуговує потреби науки, навчання та освіти, виробничо-технічну діяльність. Його основною функцією є пізнавально-інформативна функція, доповнена функцією доказовості. Твір, написаний цим стилем, несе наукове повідомлення, доводить його істинність, новизну, цінність.

У науковому стилі фігурує науковий текст. Науковий текст становить собою завершений комунікативний акт, організований за законами і мовними нормами мови. Навчальний текст – це науковий текст, метою якого є розв’язання певного освітянського завдання. Навчальний науковий текст – це єдиний комунікативний блок з чіткою структурою: ТЕМА – ПІДТЕМА – КОМБІНАЦІЯ ПІДТЕМ.

Текст (від лат. *textum* – зв’язок, поєднання, тканина) – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об’єднаних у ближчій перспективі смисловими і формотворчо-граматичними зв’язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною темою і сюжетною заданістю.

За формами реалізації тексти поділяють на усні та писемні. Тексти публіцистичного, наукового, інформаційного змісту можуть бути як усними, так і писемними. Інші тексти можуть існувати лише в одній з форм:

- в усній – судові промови, розповіді, фольклорні твори тощо;
- у писемній – епістолярні твори, твори художньої літератури, офіційні документи, в тому числі резолюції, накази, протоколи, акти, факси, листи.

Важлива роль в оформленні тексту належить графічним засобам – рубрикації (поділу на абзаци), розділовим знакам (писемна форма), інтонації (усна форма). Вони допомагають забезпечити комунікативну спрямованість і структурну організацію тексту на різних рівнях. Наукове знання може бути виражене в різних видах первинних текстів: усних (дискусія, диспут, обговорення наукової проблеми в колі фахівців) та письмових (дисертація, монографія, стаття, тези тощо).

У тексті є: зміст знання (функціонує вже як семантика тексту) і саме знання (поступово досягає статусу наукової інформації).

Знання може бути науковою інформацією лише в системі суспільної наукової комунікації. Спілкуючись, науковці мають змогу уточнити зміст понять, а іноді – під час обговорення – виникає нове знання.

Найповніше наукове знання про предмет, його ознаки та властивості виявляється в жанрах власне наукового підстилю (монографія, книга, дисертація).

Близькими до наукових монографій є підручники та посібники для закладів вищої освіти. Вони відрізняються наявністю визначень, чіткістю побудови й викладу. У статтях найчастіше подають розгляд одного з аспектів, однієї зі сторін, пов'язаних із тим чи іншим науковим поняттям, з тією чи іншою проблемою.

Отже, усі типи наукових текстів – доповідь, дискусія, монографія, підручник, стаття – у різному ступені демонструють наукове знання, його семантику.

Наукові знання можуть бути виражені в текстах таких жанрів: анотація, тези, конспект, відгук, рецензія, реферат, курсова та дипломна робота, стаття, дисертація, автореферат, монографія, підручник, доповідь, програма тощо.

Конспект

Конспект (лат. conspectum – огляд) – стислий письмовий виклад змісту лекції, доповіді, роботи.

Розрізняють конспекти почутого й конспекти прочитаного.

Конспект почутого складається з плану, стисло викладених основних положень, фактів і прикладів. У конспекті слухач має змогу занотувати почуте, висловити своє ставлення до нього у вигляді коротких нотаток, зауважень. Для цього аркуш ділять на дві частини: меншу залишають для власних поміток, а на більшій пишуть конспект лекції. Конспектувати почуте важче, потрібно встигнути записати головне, а тому варто використовувати скорочення слів, словосполучень. Скорочувати радять часто вживані терміни, але так, щоб пізніше можна було прочитати написане.

Види конспекту:

1) за способом конспектування:

- вільний (думки автора передаються своїми словами);
- текстуальний (текст записують у вигляді цитат);
- змішаний (вільний виклад поєднано з цитуванням);
- плановий (укладається за попередньо складеним планом наукового джерела);
- опорний – (система опорних сигналів, що мають структурний зв'язок);

2) за обсягом:

- стислий конспект передає в узагальненому вигляді найсуттєвішу інформацію тексту;
- докладний (розгорнутий) конспект містить також відомості, які конкретизують, мотивують, деталізують основні положення тексту у вигляді доведень, пояснень, аргументів, ілюстрацій тощо;

3) за джерельною базою:

- конспект за одним джерелом;
- тематичний конспект укладається за кількома джерелами на одну тему.

Анотація

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження) – коротка, стисла характеристика змісту книги, статті тощо.

Це невеличка бібліографічна довідка, де стисло характеризується зміст книги, статті через перелік найголовніших у них питань, оцінюється анотований твір. Анотація відповідає на питання: Про що йдеться в першоджерелі? Завдяки їй читач отримує можливість скласти попереднє уявлення про незнайомий друкований твір, відшукати в ньому необхідну інформацію. Саме тому в анотації слід зазначати характер публікації (стаття, монографія, підручник), її будову, актуальність теми, кому адресована й який має обсяг. Крім цього, необхідно зазначити, що нового в даному виданні порівняно з іншими на таку само тему.

Анотація найчастіше міститься на другій сторінці будь-якої друкованої праці. Цей документ необхідно вміти складати всім, хто створює підручники, посібники, укладає допоміжну науково-методичну літературу (словники, збірники різного призначення тощо).

Рецензія. Відгук

Важливим жанром наукової комунікації є рецензія. Автор її – фахівець, учений тієї ж галузі або спорідненої, до якої належить і рецензована наукова стаття, монографія, підручник і навчальний посібник, кваліфікаційна робота та дисертація. Рецензія передбачає аналіз та оцінювання певного твору (наукової праці), критичний розбір, рекомендацію до захисту чи друку, проведення наукового обговорення й діалогу.

Рецензія – критичний відгук (містить аналіз і оцінку) наукового керівника (консультанта), офіційних опонентів, провідної установи під час захисту кваліфікаційної роботи, кандидатської чи докторської дисертацій.

Об'єктом оцінювання є повнота, глибина, всебічність розкриття теми; новизна та актуальність поставлених завдань і проблем; коректність аргументації і системи доказів; достовірність результатів; переконливість висновків.

Науковець, який пише рецензію, називається рецензентом. Спочатку рецензія відігравала службову роль – інформувала читача про новий друкований твір, звертала увагу на його переваги й недоліки, давала уявлення про його призначення та можливості використання. Поступово рецензія стала самостійним жанром творчої й наукової діяльності. Іноді рецензією називають розгорнуту анотацію, в якій розкривається зміст книги, а сам відбір матеріалу стає прихованою оцінкою.

Відгук – це 1) документ, що містить висновки уповноваженої особи (або кількох осіб) чи установи щодо запропонованих на розгляд вистави, рукописних робіт; 2) стисла форма письмової оцінки виконаної роботи (курсової,

бакалаврської, магістерської кваліфікаційних робіт, кандидатського чи докторського дослідження).

Обсяг відгуку невеликий – 1-3 сторінки (3-5 сторінок для кандидатських і докторських дисертацій).

На відміну від рецензії, у відгуку подають загальну характеристику праці без докладного аналізу, проте він містить практичні поради.

Реферат. Автореферат дисертації

Реферат (лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – вид письмового повідомлення, короткий виклад головних думок, поєднаних однією темою, їх систематизація, узагальнення і оцінка; текст, що передає головну інформацію першоджерела.

Словник української мови в 11-ти томах подає таке визначення цього слова: «Реферат – це: 1) короткий усний або письмовий виклад наукової праці, результатів наукового дослідження, змісту книги; 2) доповідь на будь-яку тему, зроблена на основі критичного огляду літературних та інших джерел».

На відміну від курсових та дипломних робіт, реферат пишеться не лише зі спеціальних, а й із загальних дисциплін. Згідно з визначенням, реферат повинен містити малу кількість елементів новизни. Досить грамотно й логічно викладені основні ідеї з заданої теми, що містяться в кількох джерелах, і згрупувати їх за точками зору.

Автореферат (від грец. *autos* – сам + реферат) – короткий письмовий виклад наукового твору самим автором, найчастіше – автореферат дисертації.

Призначення автореферату – широке ознайомлення наукових працівників із методикою дослідження, фактичними результатами й основними висновками дисертаційної роботи. Важливість автореферату як документа полягає в тому, що за наведеними в ньому даними оцінюють рівень дисертації та наукову кваліфікацію її автора, його навички оформлення результатів наукової праці. Останнє важливе й тому, що автореферат, як правило, не зазнає професійного редакторського оброблення, й тому здобувач наукового ступеня виступає в ролях автора й редактора одночасно. Процес складання автореферату – це згортання наукової інформації, спрямоване на те, щоб виявити й вибрати зі змісту дисертації найістотнішу інформацію й подати її в новій стислій формі.

Курсова та дипломна роботи

Наукова робота (курсова, дипломна) – письмовий власних виклад результатів наукового дослідження, який ґрунтується на критичному огляді бібліографічних джерел. Наукові роботи пишуться для виявлення знання здобувачів вищої освіти із конкретної дисципліни на певному етапі навчання (закінчення курсу або повного циклу навчання у закладі вищої освіти). Вони

підлягають обов'язковому оцінюванню, результати якого фіксуються у відповідних документах (наприклад, протоколах).

Курсова робота – це справжнє студентське наукове дослідження. Оскільки вона пишеться зі спеціального предмета або за обраним фахом, то призначення її – у тому, щоб виявити, наскільки студент оволодів навичками самостійної наукової діяльності. Саме тому свободу студента у виборі теми курсової не обмежують. Користуючись порадами наукового керівника й добраною ним літературою, студент упродовж кількох місяців проходить підготовчий етап роботи й пише текст, який потім здає своєму керівникові для прочитання й оцінки.

Тези доповіді

Тези доповіді (гр. thesis – положення, твердження) – це опубліковані до початку наукової конференції матеріали із викладом основних аспектів наукової доповіді. Вони фіксують наукову точку зору автора і містять матеріали, які раніше не друкувалися. Завдяки влучно складеним тезам, автор має можливість створити собі репутацію фахівця, здатного в логічній і переконливій, ясній і доступній для адресата формі висловлювати результати своєї роботи.

Основне призначення тез – ознайомити учасників конференції зі змістом доповіді; донести в доступній формі інформацію про свої дослідження тим учасникам, які з різних причин не зможуть взяти участь у конференції; оприлюднити результати наукової роботи та зробити її надбанням фахівців, зацікавлених в отриманні відповідної інформації; установити пріоритет автора; засвідчити особистий внесок як дослідника в розробку наукової проблеми; підтвердити достовірність основних результатів і висновки наукової роботи, її новизну і рівень (оскільки, після виходу у світ, публікація стає об'єктом вивчення й оцінки широкою науковою громадськістю); підтвердити факт апробації та впровадження результатів і висновків наукової праці; висвітлити основний зміст наукової роботи та завершеність певного етапу дослідження.

Наукова стаття

Стаття – 1) науковий або публіцистичний твір невеликого розміру в збірнику, журналі, газеті тощо; 2) самостійний розділ, параграф у юридичному документі, описі, словнику тощо.

Стаття є результатом мисленнєвого процесу, у якому поєднуються аналіз, структурування, формулювання та висловлення думок. Отже, стаття – це візуальне вираження мисленнєвої діяльності.

Стаття може мати різний обсяг (найчастіше 5-12 сторінок, іноді більше). У тексті робляться посилання на використану літературу. Стаття має ту саму будову, що й доповідь, реферат, курсова робота тощо (вступ, основна частина,

висновки). Як науковий або публіцистичний твір вона містить думки, судження, спостереження автора. Часто використовується прийом зіставлення, порівняння матеріалу, на основі чого робляться висновки. Якщо думки автора не збігаються з думками попередніх дослідників, він може використати прийоми полеміки й доказу.

1.3. Структура та етапи науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти

Зміст, структура і характер науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки й послідовності освітнього процесу та визначається:

- проблематикою науково-дослідницької й науково-методичної діяльності кафедр, факультетів, закладу вищої освіти загалом;
- тематикою досліджень, яку здійснюють кафедри та викладачі кафедр у творчій співпраці із виробництвом;
- умовами дослідної роботи здобувачів вищої освіти, наявністю бази дослідження, можливостей доступу до потрібної наукової інформації, наявністю комп'ютерної техніки, кваліфікованим науковим керівництвом.

Структура дослідження повинна вміщувати такі основні компоненти: обґрунтування актуальності й доцільності дослідження конкретної теми; визначення об'єкта, предмета, мети, гіпотези, завдань дослідження; зазначення теоретичних основ дослідження; виділення новизни, теоретичного і практичного значення проведеного дослідження. Між указаними компонентами має простежуватися тісний логічний зв'язок.

Науково-педагогічне дослідження має бути логічним, послідовним, спрямованим на розв'язання окремих теоретичних завдань, що виокремлюються в системі загальних наукових проблем. Воно включає вивчення теоретичних і практичних аспектів теми, обґрунтування наукових засобів для вирішення поставлених завдань; розробку педагогічних рекомендацій для впровадження результатів дослідження в практику.

В основу написання науково-дослідницької роботи (курсового дослідження) може бути покладений досвід проведення студентами навчального дослідження, який набувається у межах вивчення освітніх компонентів. Технологія здійснення навчального дослідження включає такі етапи: перший – етап пошуку інформації та аналізу проблеми; другий – етап проведення навчального дослідження; третій – узагальнення результатів навчально-дослідної роботи. Зміст роботи студента у процесі здійснення навчального дослідження є таким (див. табл. 1).

**Зміст роботи студента-дослідника в процесі здійснення
навчального дослідження**

Назва етапу	Зміст діяльності студента-дослідника
Пошуку інформації та аналізу проблеми	<ul style="list-style-type: none"> - ознайомлення з інформаційними джерелами; - виявлення та формулювання можливої проблеми; - пошук та аналіз інформації щодо досліджуваної проблеми; - формулювання можливих гіпотез вирішення проблеми і вибір остаточного варіанту
Проведення навчального дослідження	<ul style="list-style-type: none"> - розробка плану навчального дослідження; - вибір методів, методик проведення навчального дослідження та їх практичне застосування; - обробка, аналіз та узагальнення отриманих результатів; - вибір способів, форм, методів засобів поліпшення отриманих результатів; - підготовка наукового повідомлення з досліджуваної проблеми
Узагальнення результатів навчально-дослідної роботи	<ul style="list-style-type: none"> - написання наукової статті, виступ на конференції; - публікація наукових матеріалів

РОЗДІЛ 2

Основні вимоги до написання рефератів

2.1. Вимоги до підготовки реферативних робіт

Реферат – це перший крок розвитку в здобувачів вищої освіти умінь і навичок науково-дослідницької діяльності. Реферат (нім. referat, від лат. referro – доповідаю) – це короткий виклад основного змісту наукової праці чи низки праць, опрацьованих студентом у межах певної теми з аналізом можливих шляхів вирішення наукової проблеми. Реферат також містить висловлення власних міркувань автора щодо цієї проблеми. Якщо реферат цих ознак не має, то він є лише конспектом опрацьованих публікацій.

Метою підготовки реферату є поглиблення й розширення знань, професійної ерудиції; демонстрація вмінь критично осмислювати вивчений матеріал, аналізувати, узагальнювати та описувати власні спостереження; практично реалізовувати теоретичні положення в самостійних розробках.

Робота над рефератом спрямована на:

- формування умінь самостійно знаходити й вивчати наукову літературу, використовуючи цей матеріал для підготовки огляду наукових праць, пов'язаних із історією вивчення певних теоретичних питань;
- удосконалення навичок реферування; розвиток базових умінь ведення наукової роботи (ознайомлення з довідковою літературою, складання списку використаної літератури, формулювання висновків);
- стимулювання розвитку аналітичного мислення здобувачів вищої освіти (навичок та вмінь систематизувати, аналізувати, зіставляти й узагальнювати різні точки зору, характеризувати конкретний матеріал, формулювати висновки);
- розширення світоглядної парадигми у здобувачів вищої освіти та поглиблення їх фахових знань із певної навчальної дисципліни;
- оволодіння основами наукового стилю;
- розвиток умінь встановлювати наукові міждисциплінарні зв'язки й визначати їхній характер;

2.2. Вимоги до написання реферату

Реферат виконується як додаткова форма рубіжного контролю або одна з норм самостійної роботи студента на одну із тем:

- запропонованих викладачем;
- за власним вибором студента із зазначених у переліку, затвердженому в руслі освітнього компоненту відповідної дисципліни.

Під час підготовки та написання реферату студентів необхідно дотримуватися таких вимог:

- необхідно вивчити та проаналізувати теоретичні джерела для висвітлення стану, вибору та аргументації досліджуваних питань;

- виявити вміння ставити дослідницьке завдання, визначити мету, описувати експеримент, узагальнювати й робити висновки, висвітлювати своє бачення описуваної проблеми;

- ознайомитися з відповідною літературою, найновішими публікаціями з проблеми, концентруючи увагу на тих питаннях, що стосуються теми й можуть скласти план майбутнього дослідження;

- до бібліографічного списку включити теоретичні й практичні роботи, подані в алфавітному порядку й оформлені з урахуванням усіх необхідних вимог;

- у тексті подавати посилання на джерела наведених цитат, демонструючи різні погляди науковців.

Реферат пишеться українською або іноземною мовою відповідно до спеціальності. **Обсяг** реферату – **10-15 сторінок** друкованого тексту (комп'ютерного набору). У тексті необхідно подавати посилання на джерела наведених цитат, демонструючи різні погляди науковців. Реферат має бути охайно оформлений, грамотно написаний, відповідати нормам літературної мови (написання цитат, дотримання абзаців, орфографічна правильність тощо).

2.3. Структура реферату

Реферат виконується за відповідною структурою із дотриманням правил виділення абзаців, нумерації сторінок, правильного оформлення посилань, виносок, цитат, висновків, списку використаних джерел. Оформлення реферату має відповідати естетичним та орфографічним нормам і чинним вимогам до оформлення робіт такого типу.

1. *Титульна сторінка* (Додаток А).

2. *Зміст*.

3. *Вступ*. У ньому мають бути наведені:

- тема реферату, характеристика її актуальності для реферативного висвітлення;

- формулювання мети реферування матеріалу з обраної наукової проблеми;

- визначення конкретних завдань роботи, а також об'єкту і предмету огляду.

4. *Основна частина*. Зазвичай вона складається з двох-трьох розділів, кожний розділ нумерується і має свою назву. В основній частині характеризується стан дослідження теми й подається реферований виклад представлених у сучасній науковій літературі наявних точок зору з обраної тематики, а також самостійне реферативне опрацювання відповідного матеріалу; може бути запропонований варіант вирішення автором наукової проблеми.

5. *Висновки*. Повинні відобразити стисло характеристику основних результатів виконаної роботи і формулюватися у вигляді узагальнювальних тез відповідно до завдань, визначених у вступі.

6. *Список використаних джерел*. Містить перелік розглянутих праць, поданий в алфавітному порядку. Повинен нараховувати **не менше 10 позицій** і оформлятися з урахуванням усіх сучасних чинних вимог до бібліографічного опису. Реферат подається у визначений викладачем (керівником) термін і перевіряється викладачем (керівником).

2.4. Поради до написання реферату

Готуючись до написання реферату, необхідно дотримуватися певних методичних порад. Головними з яких є такі:

1. Уважно прочитайте рекомендовану літературу:

- доберіть у бібліотеці (у систематичному, алфавітному чи предметному каталозі) основну й додаткову літературу та опрацюйте її;
- під час читання робіть відповідні записи. Це може бути конспект, короткі записи, окремі цитати тощо;
- проведіть картування дібраного матеріалу.

2. Після опрацювання літератури приступайте до написання реферату:

- складіть план роботи;
- відберіть і підготуйте матеріали відповідно до складеного плану;
- уточніть план викладу змісту;
- класифікуйте зібраний матеріал, надаючи йому зручну для аналізу форму;
- перевірте повноту й достовірність зібраних матеріалів;
- критично оцініть матеріали, відберіть ті, що найповніше розкривають тему реферату;

- приступайте до написання рукопису, дотримуючись основних його складових: вступ, основна частина, висновків;

- відредагуйте текст рукопису;
- пронумеруйте сторінки

3. Підготовка виступу:

- виділіть основні положення реферату;
- уважно прочитайте текст реферату;
- підготуйте звернення до аудиторії.

2.5. Оцінювання реферату

Реферат оцінюється за 100-бальною системою. Диференціювання результату за національною шкалою відбувається таким чином:

Шкала відповідності

За 100-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою
60-100	зараховано
1-59	не зараховано

Оцінка «зараховано» (60-100 балів) ставиться при: а) відповідності змісту реферату обраній темі; б) наявності аналізу опрацьованої літератури, самостійних висновків; в) дотриманні всіх вимог щодо написання та оформлення реферату (обсяг, кількість наукових джерел, посилання на використану літературу тощо). Якщо хоча б одна з умов не виконана, то за реферат виставляється **оцінка «не зараховано» (1-59 балів)**. Реферати здобувачів вищої освіти зберігаються на кафедрі протягом одного календарного року.

РОЗДІЛ 3

Вимоги до написання й захисту курсових робіт

3.1. Методичні поради до написання курсових робіт

Курсова робота – один із видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького, творчого характеру, що має на меті не лише поглибити, узагальнити й закріпити знання здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін, а й виробити вміння самостійно працювати з начальною й науковою літературою, електронними джерелами; проводити збір та мовознавчий аналіз мовних явищ, використовуючи сучасні інформаційні засоби й технології.

Курсова робота як вид самостійної письмової наукової роботи реферативно-дослідницького характеру передбачає глибше, порівняно з рефератом, вивчення конкретної наукової проблеми з обов'язковим самостійним моноаспектним науковим пошуком і фіксуванням його результату.

Метою курсових робіт є:

- поглиблення знань здобувачів вищої освіти із актуальних проблем певної науки;
- стимулювання здобувачів вищої освіти до самостійного наукового пошуку;
- формування дослідницьких та аналітичних умінь здобувачів вищої освіти;
- подальший розвиток навичок самостійного синтезу при опрацюванні наукових джерел;
- розвиток умінь узагальнювати результати власних спостережень над теоретичним та практичним матеріалом з обраної теми;
- формування вмінь практичної реалізації результатів дослідження проблеми в самостійних розробках (наприклад, в укладанні передбачених темою роботи тематичних словників, які подаються у додатках тощо).

Тематика курсових робіт повинна відповідати завданням навчальної дисципліни, бути актуальною, тісно пов'язаною з вирішенням практичних фахових завдань і не виходити за межі чинної програми, охоплюючи майже всі розділи.

Студентам надається право вільного вибору теми роботи із запропонованого кафедрою переліку. Студенти можуть пропонувати і власні теми досліджень. Ту чи іншу тему у поточному році може взяти лише один студент.

Кожна тема супроводжується коротким викладом проблематики, що необхідно розкрити в курсовій роботі. Вказівка на коло питань, які слід розв'язати, не можна вважати остаточним планом роботи, тому студент може доповнити і дещо змінити їх.

Тематика курсових робіт складається з дотриманням таких вимог:

1. За характером та обсягом теми курсових робіт повинні бути доступними й посильними для здобувачів вищої освіти, достатньою мірою забезпечені науковою та художньою літературою.

2. Рекомендовані теми повинні бути органічно пов'язані з курсами, що їх вивчили студенти.

3. Через те, що шкільний курс української мови охоплює питання лексики, фонетики, словотвору, граматики і на державні экзамени виносяться в основному питання з сучасної літературної мови в середніх освітніх закладах, тематика курсових робіт повинна охоплювати найбільш важливі аспекти вивчення цих дисциплін.

4. Тематика курсових робіт має відбивати фахову цілеспрямованість студента. Звідси кожна тема передбачає поглиблене вивчення саме тих питань української мови та методики її навчання, які особливо потрібні майбутньому філологу й учителю-словеснику в його практичній діяльності.

3.2. Керівництво курсовими роботами

Керівництво курсовими роботами здійснюють професори, доценти, викладачі фахових кафедр, які мають досвід науково-педагогічної та практичної роботи. Кафедра призначає наукових керівників та встановлює терміни виконання курсових робіт

Тематика подається студентам у вигляді надрукованих у кількох примірниках списків. Кожен студент обирає індивідуальну тему курсової роботи.

Кафедра затверджує за кожним студентом обрану тему, призначає наукового керівника, який протягом семестру стежить за ходом виконання робіт.

Керівники визначають графік консультацій, повідомляють про строки подачі курсових робіт на перевірку та час їх захисту.

На наукового керівника покладаються такі обов'язки:

а) надання допомоги студентові в уточненні змісту теми, визначенні її напрямку, укладанні завдання на розробку курсової роботи, затвердженні календарного графіку підготовки дипломної роботи;

б) надання студентові допомоги в доборі бібліографії;

в) наукове керівництво і допомога в написанні курсової роботи шляхом перегляду її частинами і в цілому; студент зобов'язаний звітувати про

виконану роботу перед своїм керівником не рідше одного разу на тиждень. Науковий керівник регулярно повідомляє про хід виконання курсових робіт на засіданні кафедри;

г) сприяння студентів у збиранні та отриманні необхідних додаткових матеріалів;

д) написання відгуку на курсову роботу. Відгук наукового керівника повинен показати, в якій мірі студент упорався з поставленим перед ним завданням. Тому важливим є окреслити теоретичний рівень роботи, її практичне значення, коректність узагальнення студентом практичних доробок роботи, ступінь новизни та доречність висунутих пропозицій, спрямованих на поліпшення роботи, визначити її загальну ефективність;

е) участь у попередньому захисті та захисті на засіданні комісії (кафедри).

3.3. Вимоги до написання курсових робіт

Курсова робота – форма перевірки якості засвоєння студентами мовознавчих, педагогічних і суспільних дисциплін, вона є засобом виявлення рівня підготовки та індивідуальних здібностей студента, засобом розвитку набутих на практичних і семінарських заняттях навичок самостійного наукового дослідження певних мовознавчих чи методичних питань.

Курсова робота не лише виявляє рівень загальної культури здобувачів вищої освіти та ступінь його вміння робити певні узагальнення й висновки з досліджуваної проблеми, а й спонукає до продовження наукової діяльності на наступних курсах навчання й по закінченню академії.

Курсова робота з української мови – це навчально-науковий проект, виконуваний на проміжному етапі фахової підготовки, обсягом 1,2–1,5 др. арк. основного тексту, у якому систематизовано й узагальнено теоретичні знання з відповідного мовознавчого розділу, представлено елементарні самостійні результати науково-дослідницької діяльності (навички самостійної роботи з науковою літературою, нормативною документацією, комп'ютерною технікою, використання сучасних інформаційних засобів і технологій тощо).

Зміст курсових робіт з української мови та лінгводидактики залежить від об'єкта дослідження, тобто від того, яка складова частина мовної системи чи методики навчання стає предметом вивчення.

Основні вимоги до курсової роботи:

1. Курсову роботу студенти виконують згідно з навчальним планом.
2. Курсова робота виконується на одну з тем, запропонованих кафедрою, за погодженням із відповідним викладачем кафедри.

3. Курсова робота виконується українською або іноземною мовою відповідно до спеціалізації.

4. Робота має носити пошуковий, проблемний характер і сприяти розвитку у студента науково-дослідницьких умінь та здібностей.

5. Необхідно ретельно продумати добір ілюстративного матеріалу (конспект, фрагмент уроку, вправи, завдання, досліджуваний мовний матеріал тощо), прагнути, щоб він відповідав сучасному станові розвитку мовознавчої науки, методики навчання української мови за 12-бальною системою оцінювання навчальних досягнень учнів тощо.

6. Курсова робота має бути чітко структурована із дотриманням таких вимог щодо оформлення:

- окремі частини роботи виділяються;
- абзаци та нумерація сторінок оформляються згідно з загальними чинними вимогами;
- дотримуються правила паспортизації матеріалу (правильно оформляються посилання, виноска, цитати тощо);
- список використаних джерел укладається відповідно до сучасних чинних вимог.

7. Обсяг курсової роботи становить **25-35 сторінок** друкованого тексту (комп'ютерного набору).

Наукова робота оформлюється комп'ютерним набором на білих аркушах формату А4 (210x297мм), міжрядковий інтервал – 1,5 (півтора), до тридцяти рядків на сторінці, 14 кеглем шрифту Times New Roman з абзацним відступом 1,25 мм та з полями таких розмірів: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм. Шрифт друку повинен бути чітким, чорного кольору.

8. Обов'язковими компонентами курсової роботи мають бути:

- визначення актуальності дослідницького завдання;
- огляд навчально-методичних матеріалів (для робіт з методики викладання мови чи літератури відповідно до спеціалізації);
- у кінці кожного розділу курсової роботи – стислі узагальнення дослідницьких спостережень автора над проаналізованим матеріалом і одержаними результатами.

9. Одними з важливих компонентів курсової роботи можуть бути дослідницькі завдання та розробка навчально-методичних матеріалів.

Дослідницькими завданнями вважаються: спостереження й аналіз мовних матеріалів, уроків української мови, опис позитивного досвіду вчителя, проведення зрізів рівня навченості учнів за допомогою тестів, контрольних робіт, аналіз освітнього процесу та навчально-методичного комплексу.

Навчально-методичні матеріали, розроблені студентами, повинні засвідчити їх уміння розробляти цікаві прийоми та способи навчання, комплекс вправ, спрямованих на формування мовних навичок та мовленнєвих умінь, добирати необхідний мовний матеріал, виготовляти наочні засоби навчання та впроваджувати їх у освітній процес.

10. Курсова робота має бути зброшурована, виконана акуратно й грамотно в мовному і стилістичному плані.

Технічні вимоги висвітлено у Додатку Д.

3.4. Структура курсової роботи

Композиція курсової роботи охоплює такі структурні компоненти:

1. Титульний аркуш (Додаток Б).
2. Зміст (Додаток Б).
3. Перелік умовних скорочень (за потреби).
4. Вступ (Додаток В).
5. Основна частина, яка передбачає мінімум два (теоретичний та аналітичний) розділи.
6. Висновки (загальні).
7. Список використаної літератури.
8. Список використаних джерел (за потреби).
9. Додатки (за потреби).

ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ наукового проекту містить:

- назву міністерства, департаменту, академії, кафедри, на якій виконано наукову роботу;
- повну назву теми роботи;
- основну (прізвище, ім'я, по батькові) та додаткову інформацію (спеціальність, спеціалізація, група, кваліфікація і т. ін.) про автора;
- основну (прізвище, ім'я, по батькові) та додаткову інформацію (науковий ступінь, учене звання, посада) про наукового керівника;
- місце (назва міста) і рік виконання наукового дослідження.

ЗМІСТ – це наступний аркуш після титульного, який передбачає назву кожного структурного компонента та номери їх початкових сторінок.

УВАГА! І у змісті, і по тексту назви таких структурних компонентів, як анотація, зміст, перелік умовних скорочень, вступ, розділ, висновки, список використаної літератури, список використаних джерел, додатки, друкуються великими жирними літерами, як-от: **ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛ 1, РОЗДІЛ 2, РОЗДІЛ 3** тощо, **ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ**

ДЖЕРЕЛ, ДОДАТОК А, ДОДАТОК Б. Кожну структурну частину варто починати з нового аркуша, який не нумерують, друкують по центру рядка без крапки в кінці. Відстань між заголовком та наступним (або попереднім, якщо це підрозділ) текстом має бути не менше двох рядків. Загалом же нумерацію розпочинають зі **ВСТУПУ**, номер сторінки проставляють арабськими цифрами зверху у правому кутку зі збереженням наскрізної нумерації всього тексту (за відсутності **ПЕРЕЛІКУ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ** нумерацію починають із четвертої сторінки, за наявності – із п'ятої).

Титульний аркуш також підлягає нумерації, але номер сторінки **НЕ СТАВЛЯТЬ**.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ подають двома колонками, у яких зліва за абеткою наводять скорочення, справа – їхнє детальне розшифрування, наприклад:

заст. застаріле слово   зневажл. зневажливе слово

ВСТУП уміщує обґрунтування актуальності теми, окреслення мети та завдань, визначення об'єкта, предмета, джерельної бази та методів дослідження, формулювання наукової новизни, практичного значення й апробації (при наявності) отриманих результатів, а також інформацію про структуру наукової праці із зазначенням основних структурних компонентів та кількості сторінок основного тексту.

Актуальність дослідження залежить від того, наскільки його результати сприятимуть розв'язанню конкретних практичних завдань або усуненню суперечностей у відповідній науковій царині. Задля обґрунтування актуальності теми необхідно розкрити сутність і стан розробки наукової проблеми у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві, здійснити стислий огляд наукових праць із обраної теми, переконати в необхідності проведення певної наукової розвідки, окресливши низку питань, які поки що не знайшли ґрунтового опрацювання в лінгвістиці, розглядалися принагідно й потребують комплексного аналізу.

Запорукою успішної науково-дослідницької діяльності є чітке бачення **мети**, яку загалом витлумачують як бажаний науковий результат.

Конкретні кроки досягнення цього результату вважають **завданнями** (від трьох до п'яти), що їх необхідно розв'язати у процесі виконання наукової праці, тобто мета дослідження конкретизується в завданнях, що дають уявлення про його спрямованість, завдання ж розкривають мету дослідження, і в сукупності повинні бути адекватними їй. Ці завдання можуть включати такі складові: 1) розв'язання певних теоретичних питань, що входять до загальної проблеми дослідження; 2) вивчення практики вирішення проблеми, її стану; 3) аналіз труднощів та їх причин; 4) обґрунтування необхідної системи заходів щодо

реалізації проблеми тощо. Завдання слід формувати у формі переліку дій: *встановити, обтунтувати, вивчити, дослідити, розробити* тощо.

У вступі формулюють **об'єкт** і **предмет** дослідження, де перший потрактовують як явище, що породжує проблемну ситуацію, обрану для вивчення, другий – як те, що знаходиться в межах об'єкта, тобто об'єкт і предмет співвідносяться як загальне і часткове. Основна увага автора наукової праці скерована на предмет дослідження, оскільки саме він визначає тему наукової роботи.

Джерельна база зазвичай є обов'язковим елементом лінгвістичної роботи, засвідчує основні джерела отримання наукової та практичної інформації (тексти різних функціонально-стилістичних різновидів мови, лексикографічні праці тощо), спосіб зібрання фактичного матеріалу.

Мета, завдання, об'єкт, предмет наукового проєкту зумовлюють обрання відповідних загальнонаукових (спостереження, порівняння, індуктивно-дедуктивний і т. ін.) та спеціальних, лінгвістичних (описовий, структурний, структурно-семантичний, семантико-стилістичний, лінгвокультурологічний тощо) **методів дослідження**, які реалізується як сукупність прийомів (контекстуального, компонентного, дистрибутивного, трансформаційного, статистичного, соціологічного аналізів тощо), операцій, спрямованих на теоретичне відображення або практичне опанування об'єкта пізнання, діяльності. Їх варто не лише перерахувати, а й зазначити, що саме досліджувалося тим чи тим методом.

Апробація результатів наукового дослідження демонструє оприлюднення тих чи тих наукових здобутків на різних наукових заходах, їх обговорення в наукових колах (участь у наукових конференціях, публікації за темою дослідження тощо).

Структура роботи містить інформацію про композиційні елементи, загальний обсяг та обсяг основного тексту, кількість бібліографічних одиниць (позицій використаної літератури та джерел фактичного матеріалу), наявність додатків.

УВАГА! Структурні компоненти **ВСТУПУ** не нумерують, але виділяють графічно (жирним шрифтом).

ОСНОВНА ЧАСТИНА студентської наукової роботи містить аналіз предмета дослідження, необхідний та достатній для розкриття його суті. Вона складається з розділів (**РОЗДІЛ 1**), підрозділів (**1.1.**), пунктів (**1.1.1.**), підпунктів (**1.1.1.1.**) тощо. Для курсової роботи достатньо двох-трьох розділів. Кожен із розділів обов'язково повинен мати подальшу структурну диференціацію, яка передбачала б мінімум дві позиції (у першому розділі, два підрозділи, у кожному з підрозділів – по два пункти і т. ін.). Розділи повинні бути симетричними як за структурним поділом, так і за обсягом.

УВАГА! НЕ МОЖЕ розділ складатися з одного підрозділу або підрозділ – із одного пункту.

Кожен розділ висвітлює самостійне питання (підрозділ – окрему частину цього питання), тому починається з нової сторінки, його назва друкується великими жирними літерами по центру рядка без крапки в кінці.

Розділи, підрозділи, пункти повинні мати заголовки, підпункти можуть мати, а можуть і не мати заголовкової назви. Заголовки підрозділів друкують на окремому рядку маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу після нумерації, яка передбачає номер розділу та порядковий номер підрозділу, розділені крапкою. У кінці номера підрозділу має бути крапка. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх також розділяють крапкою.

Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) із абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту. У кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка. Номер пункту складається з номера розділу, номера підрозділу й порядкового номера пункту, розділених крапками. У кінці номера пункту повинна стояти крапка.

Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як і пункти.

У першому (теоретичному) розділі студент окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично відображуючи наявні погляди на проблему, шляхи її дослідження, автор повинен назвати ті питання, що потребують скрупульозного аналізу, а отже, визначити власне місце в її розв'язанні. Бажано закінчити цей розділ коротким узагальненням щодо необхідності проведення запропонованого дослідження.

У другому (аналітичному) і подальших розділах реалізується програма наукової роботи.

УВАГА! Із огляду на те, що випускник педагогічного закладу вищої освіти готує себе до вчительської чи викладацької діяльності, правомірно вимагати від нього розуміння того, як він уявляє собі можливість застосування у шкільній практиці своїх спостережень і висновків, поданих у роботі на лінгвістичну тему. Задоволення цієї вимоги має бути окремий розділ методичного спрямування. У його назві повинно відбитися те, в чому виявляється практична цінність роботи і що її автор прагне взяти на озброєння для своєї майбутньої практики. Тому назву цього розділу доцільно починати словами «Застосування спостережень і висновків у викладанні...», «Використання даних курсової роботи у практиці школи (або навчанні учнів... класів)»; «Уведення системи вправ, рекомендованих у курсовій роботі, в навчання...». Не слід називати цей розділ «Методична робота», тому що для його написання не вимагається проведення експерименту в школі. Достатньо: 1) визначити, у яких класах школи й у викладанні якого предмета (української мови, української чи зарубіжної

літератури) може бути використаний проаналізований матеріал; 2) якщо досліджувана тема не значиться в шкільній програмі з української мови та літератури, вказати, у якій формі, де і коли спостереження і висновки можна довести до відома учнів; 3) подати загальні методичні рекомендації щодо викладання (чи пояснення позаурочний час) розглянутої теми: назвати найбільш ефективний (із погляду автора праці) метод пояснення, найбільш раціональну форму опитування чи закріплення матеріалу; 4) визначити характер вправ, які доцільно ввести для засвоєння теми на уроках, назвати завдання вправ і подати до них по три ілюстрації.

Зібраний фактичний матеріал систематизується й диференціюється залежно від певних принципів і на основі виробленої в теоретичному розділі класифікаційної схеми. Відповідні твердження супроводжуються ілюстративним матеріалом, що виділяється графічно (курсивом або жирним курсивом), уводиться у структуру наукового тексту без лапок, після двокрапки й передбачає обов'язкову паспортизацію – покликання на джерельну базу. Для паспортизації використовуються круглі дужки, у яких зазначається позиція джерела фактичного матеріалу і сторінка, між якими наявна кома, як-от: (1, с. 44); (2, с. 68) або (за відсутності списку джерел фактичного матеріалу) лише сторінка, наприклад (с. 45); (с. 98) тощо. Якщо ілюстрацій є кілька, то між ними ставиться (після покликання на джерело фактичного матеріалу) крапка з комою, яку не варто виділяти курсивом.

Кожен із розділів повинен містити цитати – дослівно (зі збереженням особливостей авторського написання, без перекручень, довільного скорочення тощо) наведені уривки з оприлюднених наукових текстів для підтвердження певної думки.

Їх беруть у лапки, розділові знаки ставлять, як при прямій мові. Непряме цитування подають без лапок, воно має бути гранично точним. Кожна цитата супроводжується покликанням на джерела, зокрема на першоджерело [6, с. 12], за недоступності якого можна скористатися перепокликанням і використанням спеціального застереження [цит. за: 21, с. 24]. Спеціальні застереження (ініціали автора наукового тексту) використовуються при цитуванні й тоді, коли науковець вдається до певних модифікацій (підкреслення, виділення тощо), наприклад (підкреслення наше – Н. Д.).

За наявності таблиць на них має бути покликання в тексті в межах розділу. Вони нумеруються так: у правому верхньому кутку над обов'язковою заголовковою назвою таблиці розміщують напис *Таблиця* із зазначенням номера, що складається з номера розділу й порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: *Таблиця 1.3.* (третя таблиця першого розділу).

Кожен із розділів завершується короткими узагальненнями, короткими висновками до розділів.

УВАГА! НЕ МОЖНА завершувати ні розділ, ні підрозділ, ні пункт, ні підпункт ілюстративним матеріалом. НЕ МОЖНА розміщувати той чи той заголовок у нижній частині сторінки, якщо після нього залишається менше, ніж три рядки тексту.

Студентська наукова робота завершується загальними **ВИСНОВКАМИ**, які зазвичай подають у вигляді окремих лаконічних положень.

Необхідно, аби вони відповідали поставленим завданням, що дасть змогу пересвідчитися в досягненні сформульованої у вступі мети. Варто чітко, стисло, переконливо наголосити на окремих важливих здобутках, обґрунтувати їх достовірність, окреслити основні напрями для подальших досліджень у цій царині. У висновках можна зазначити не лише те позитивне, що вдалося виявити в результаті опрацювання теми, а й проблеми та конкретні пропозиції щодо їх усунення.

УВАГА! Загальні висновки НЕ ПОВИННІ дублювати висновки до розділів, слово у слово повторювати деякі моменти, твердження основної частини чи вступу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ – це перелік наукових праць, на які покликається автор для підтвердження тих чи тих наукових позицій. Список літератури повинен містити **не менше 20 позицій**. На всі наукові джерела, подані у списку, повинні бути посилання в тексті курсової роботи.

Студентська наукова робота вимагає від її автора покликатися на цитовану літературу або на праці, звідки взято певні ідеї, концепції, твердження, положення. Покликатися слід на останні видання публікацій, зазначаючи в тексті порядковий номер позиції зі списку використаної літератури та сторінку, розміщуючи їх у квадратних дужках, як-от: [11, с. 18].

Бібліографічні описи подають в алфавітному порядку (спочатку кириличного, а потім латинського зразків) прізвищ перших авторів або заголовків відповідно до держспоживстандартів України (наказ ДП «УкрНДНЦ» від 22 червня 2015 р. № 61 з 2016-07-01; згідно з наказом ДП «УкрНДНЦ» від 04 березня 2016 р. № 65 змінено дату чинності. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с. URL : <http://aphd.ua/v-ukrani-nabuv-chynnosti-dstu-83022015-pro-oformlennia-bibliohrafichnykh-posylan/>) (Додаток Г).

Список використаної літератури засвідчує наукове підґрунтя роботи, репрезентує інформацію про рівень опрацювання досліджуваної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ – це перелік матеріалів, які послужили джерельною базою добору фактажу. Його оформляють аналогічно до списку використаної літератури.

Виявлення та фіксацію фактичного матеріалу здійснюють водночас із опрацюванням наукової літератури. Обсяг фактажу для має складати від 100 до 200 лінгвоодиниць.

УВАГА! Специфіка окремих тем уможливилює виконання наукового дослідження й на основі значно менших обсягів фактичного матеріалу. Його кількість зумовлена відповідною джерельною базою (скажімо, кількість фразеологічних одиниць із компонентами-назвами частин тіла, згідно з матеріалами спеціальних лексикографічних праць, є обмеженою й складає менше ста одиниць; так само є обмеженою кількість українських прізвищ, утворених лексико-синтаксичним способом тощо).

Задля полегшення систематизації фактичного матеріалу кожен ілюстрацію оформлюють на спеціальних картках, на яких, залежно від теми дослідження, виписують чи то контексти, чи то окремі одиниці із зазначенням паспортизації. У контексті підкреслюють лінгвоодиницю, що є об'єктом і предметом наукової уваги, у подальшому на такій картці зазначають усю необхідну інформацію, що сприятиме систематизації.

У наукових працях із неології, дериватології, крім ілюстрації й паспортизації, на картках фактичного матеріалу можна зазначати й таку додаткову інформацію, як-от: тлумачення, спосіб творення, визначення дериваційної бази, твірного слова і тощо. Відповідна інформація обов'язково супроводжує ілюстративний матеріал, який добирається зі спеціальних лексикографічних праць.

ДОДАТКИ є необов'язковим компонентом студентської наукової роботи. До них зазвичай залучають матеріали, які через великий обсяг або форму подання не можна ввести до основної частини (таблиці, схеми, різні реєстри тощо). Кожен додаток починають з нової сторінки, друкують зверху у правому кутку малими літерами, позначають послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, Додаток А; Додаток Б; Додаток В.

3.5. Етапи підготовки курсової роботи (вибір теми, наукового керівника, складання плану, опрацювання літератури, написання тексту, захист)

Загальною умовою успішного виконання курсової роботи є глибоке усвідомлення сутності досліджуваної проблеми. Тому її варто починати із засвоєння програмного матеріалу з досліджуваної проблеми, який викладено в змісті лінгвістичних дисциплін чи у шкільному курсі української мови та методики її навчання (або літератури). Це дасть змогу скласти попередній план майбутньої роботи.

Виділяють такі етапи виконання курсової роботи:

1. Вибір теми і консультація наукового керівника.
2. Добір і опрацювання наукової літератури з теми курсової роботи.

3. Збирання й опрацювання фактичного матеріалу.
4. Написання чернетки (зв'язний виклад результатів самостійного вивчення, аналізу зібраного).
5. Ознайомлення наукового керівника з роботою, врахування його міркувань, пропозицій, зауважень.
6. Завершальне оформлення курсової роботи.
7. захист.

Вибір теми й опрацювання наукової літератури

Першим етапом виконання курсової роботи є вибір теми та консультація наукового керівника. На вступній консультації студент отримує загальні настанови щодо роботи над темою: визначається обсяг матеріалу, що стане предметом дослідження, з'ясовується актуальність і новизна запропонованої проблеми, мета й поетапні завдання наукового пошуку, окреслюється попередній план роботи та основна література.

Самостійна робота студента починається зі складання бібліографії. Добір літератури здійснюється у такий спосіб:

1. Найбільш важливі праці рекомендує науковий керівник.
2. Вивчення спеціальної мовознавчої чи лінгводидактичної літератури, куди входять посібники, монографії, журнальні статті, в яких питання з теми висвітлюються в теоретичному плані.
3. Вивчення додаткової літератури, що не має прямого відношення до обраної теми: складання картотеки монографій, статей.
4. Укладання списку джерел, самостійно опрацьованих студентом, або тих, на які посилаються автори посібників, підручників, статей.

Бібліографічні записи найбільш зручно робити на спеціальних картках у такій послідовності: 1) Прізвище та ініціали автора (авторів, якщо їх кілька). 2) Назва праці (без скорочень). 3) Вихідні дані (місто видання, назва видавництва, рік видання, кількість сторінок).

Опрацювання дібраної літератури

Дібравши всю необхідну літературу, студент ґрунтовно вивчає й конспектує її. Читати літературу треба критично, щоб не потрапити в полон «чужих» думок.

Читання й реферування – це творча робота. Тому слід не просто конспектувати, цитувати, механічно переказувати думки й погляди вчених, а критично їх сприймати, зіставляти погляди різних науковців, виявляти суперечності, якщо вони є, і своє ставлення до них: міркувати, коментувати, оцінювати, робити висновки. Процес читання – це процес не тільки сприймання, а й формування самостійних думок, умовиводів, висновків.

Результатом опрацьованої літератури є два види матеріалів: конспекти й виписки. Тому треба дотримуватися певних вимог щодо цих записів:

1. Конспектуючи будь-яку працю, студент повинен відшукувати в ній найважливіші думки, звертаючи особливу увагу на манеру викладу думок того чи іншого автора – від загального до конкретного чи навпаки. Залежно від цього головні думки, тези, ідеї подаються на початку або в кінці абзаців.

2. У конспекті основні положення необхідно викладати словами автора. Якщо між кількома думками пропущено ланку менш суттєвих доказів чи роздумів, то для збереження логічного зв'язку можна пропущені думки передати своїми словами, обов'язково позначивши, на яких сторінках опрацьованого джерела знаходяться занотовані твердження, висновки тощо.

3. На відміну від конспектів, виписки – це дослівно виписані цитати із зазначенням джерела. Цитатами слід користуватися уміло. Не можна зловживати, а використовувати тоді, коли є потреба зіставити суперечливі погляди або послатись на авторитетного вченого. Подавати цитату треба повністю, не обривати, тобто не опускаючи такої частини, без якої зміст цитованого може бути викривленим або недостатньо зрозумілим.

4. Обидва види записів рекомендується робити не в зошиті, а на картках. Пізніше це дозволить тематично згрупувати записи, об'єднати їх за хронологією розвитку ідей, за спільними чи відмінними ознаками тощо.

Методологія наукових досліджень

Кожен спеціальний дослідницький метод втілюється в певну систему логічних дій ученого, стандартизованих прийомів збору, обробки й узагальнення фактів.

Методи дослідження у галузі мовознавства

Мовознавство (лінгвістика), подібно до інших галузей науки, має цілий арсенал таких прийомів, без достатнього володіння якими неможливо досягти бажаної мети. У суму результатів наукової роботи (курсової, дипломної) входять також відомості і про те, як це дослідження було виконане, якими методами та прийомами користувався автор. Нижче на допомогу студентів подаємо стисло характеристику основних дослідницьких методів у галузі лінгвістики.

Мовні явища можуть вивчатися в синхронії та діахронії. У мові поєднуються дві протилежні риси – статичність та динамічність. Відповідно до цього говорять про синхронічний та діахронічний підхід до вивчення мови.

Синхронія (від грец. одночасний) – це аспект лінгвістичного дослідження, що передбачає вивчення стану певної мови у даний конкретний невеликий відрізок часу, протягом якого мова начебто не змінюється.

Діахронія – це протилежний синхронії аспект дослідження, спрямований на вивчення мови чи її явищ і елементів у процесі їх історичного розвитку.

Сучасне мовознавство розрізняє синхронію та діахронію, але не розриває їх, бо в мові водночас діють дві протилежні тенденції – статика й динаміка, взаємодія яких і визначає її розвиток, однак не слід змішувати синхронічний і діахронічний плани дослідження.

Найдавнішим і найпоширенішим мовознавчим методом є описовий.

Описовий метод

Описовий метод – цілеспрямоване (залежно від дослідної мети) мовне виділення та інвентаризація одиниць мови, пояснення особливостей їх будови та функціонування на певному (даному) етапі розвитку мови.

В описовому методі розрізняють такі послідовні етапи: 1) виділення одиниць аналізу (фонем, морфем, лексем, конструкцій тощо); 2) членування виділених одиниць (вторинна сегментація), наприклад, поділ речення на словосполучення, словосполучення на словоформи, словоформи на морфеми, морфеми на фонеми, фонеми на диференційні ознаки; 3) класифікація й інтерпретація (пояснення, опис) виділених одиниць.

За допомогою цього методу були створені в минулому й складаються зараз численні так звані описові граматики різних мов, вишівські та шкільні підручники, посібники, словники – база лексикологічних досліджень і одна із умов успіху науки в боротьбі за мовну культуру суспільства.

Описовий метод має широке застосування. Його використовують не тільки для систематизації та опису мовних елементів (фонем, морфем, слів, конструкцій, граматичних категорій тощо), а й для вивчення їх функціонування.

Порівняльно-історичний метод

Порівняльно-історичний метод (компаративний, лінгвогенетичний) – сукупність прийомів і процедур історико-генетичного дослідження мовних сімей і груп, а також окремих мов для встановлення історичних закономірностей їх розвитку.

Техніка порівняльно-історичного методу складається з двох паралельних процедур: порівняння мовних явищ (причому для цього залучають тільки споріднені мови) і їх розгляд в історичному аспекті.

Порівняльно-історичний метод був і залишається найважливішим інструментом установлення спорідненості мов і пізнання їх історії. Для встановлення спорідненості передусім залучаються звуки та морфеми, оскільки слова легко запозичуються з однієї мови в іншу. Найважливішою процедурою порівняльно-історичного методу є реконструкція звуків і морфологічних типів, характерних для давніх етапів розвитку мови чи групи споріднених мов.

Розрізняють зовнішню і внутрішню реконструкції. Прийом зовнішньої реконструкції пов'язаний із виходом за межі однієї мови й залученням матеріалу споріднених мов. Наприклад, О. Х. Востоков, порівнюючи слова типу рос. мясо і польськ. mięso, рос. ручка і польськ. ręczka зі старослов'янськими месо, рѣчка, реконструював праслов'янські форми *mięso, *ręczka, довів, як слід вимовляти старослов'янські юси (як носові голосні).

Прийом внутрішньої реконструкції базується на використанні фактів тільки однієї мови, але ці етимологічно споріднені дані повинні співвідноситися як мовні елементи різної давності. Так, порівнюючи укр. впасти – впаду, вести – веду, можна реконструювати давні інфінітивні форми *vpadti, *vedti.

Хоч порівняльно-історичний метод спрямований у минуле, не засвідчене писемними документами, однак він дає можливість, простежуючи історичне минуле якоїсь мови, ґрунтовніше й повніше висвітлити її сучасний стан.

За допомогою порівняльно-історичного методу створені порівняльні та історичні граматики мов, етимологічні словники. Цей метод дав багато результатів великого наукового значення у вивченні спорідненості мов, закономірностей історичного розвитку їх звукової і морфологічної структур.

Метод лінгвістичної географії (ареальний)

Метод лінгвістичної географії (ареальний) – сукупність прийомів, які полягають у картографуванні елементів мови, що розрізняють її діалекти. За його допомогою вивчають й інтерпретують територіальне розміщення діалектних мовних явищ. Метод цей головним чином використовується в діалектології, результатом його є картографування діалектних особливостей у межах даної мови або географічного поширення тої чи іншої національної мови (напр., української, польської, білоруської тощо).

Лінгвогеографічне дослідження передбачає такі етапи: 1) складання питальника; 2) збір матеріалу (анкетним чи польовим способом); 3) картографування – нанесення на карту за допомогою умовних позначень

зібраного матеріалу; 4) інтерпретація нанесеного на карту діалектного матеріалу.

Одним із найважливіших завдань лінгвістичної географії є точне вивчення зон поширення певних мовних (діалектних) явищ. Нанесення цих явищ на географічні карти з часом привело до опрацювання принципів і методики картографування та укладання діалектологічних карт, зокрема таких атласів, як «Атлас української мови» в 3-х томах, «Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті» Т. Назарової, «Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області» Й. Дзендзелівського, «Атлас українських говірок Північної Буковини» К. Германа, «Загально-слов'янський лінгвістичний атлас» (над яким зараз працюють мовознавці багатьох країн), «Атлас будівельної лексики Західного Полісся» О. Євтушка та ін.

Зіставний метод (контрастивний, типологічний)

Зіставний метод (контрастивний, типологічний) – сукупність прийомів дослідження й опису певної мови з метою виявлення її специфіки через системне порівняння з іншою мовою.

Цей метод застосовується до вивчення будь-яких мов – споріднених і неспоріднених. Подібно до описового методу, він спрямований на сучасний даний, певний стан мови. Головним його предметом є дослідження особливостей структури зіставляваних мов у їх подібностях і відмінностях, наприклад, «Система голосних в українській та англійській мовах», «Способи вираження відмінкових значень в українській та німецькій мовах» тощо.

Зіставний метод спрямований передусім на виявлення відмінностей між зіставляваними мовами і тому називається також контрастивним.

Зіставний метод має велике практичне значення. За його допомогою виявляють збіг і розбіжності в зіставляваних мовах, що є дуже цінним для теорії та практики перекладу і методики навчання іноземних мов (споріднених чи неспоріднених). Він дає можливість розкрити конкретні специфічні особливості мови, які важко, а то й неможливо помітити при її «внутрішньому» вивченні, встановити спільні закономірності, властиві зіставляваним мовам. За допомогою цього методу створені зіставні граматики різних мов і перекладні словники.

Структурний метод

Структурний метод – метод синхронного аналізу мовних явищ лише на основі взаємозв'язків і відношень між мовними елементами.

Основні ідеї теорії структуралізму можна звести до таких положень: 1) реальним є не окремих факт (звук, морф, слово та ін.), а реальною є мова

як система; система не є сумою, що складається з елементів, – вона визначає ці елементи; 2) відношення домінують над елементами; основними є опозиційні відношення; 3) оскільки в мові основним є відношення, то для вивчення мови можна застосовувати математичні методи. Мета структурного методу – вивчення мови як цілісної функціональної структури, складники якої взаємопов'язані строгою системою лінгвальних відношень. Структурний підхід до вивчення мови спрямований на вивчення внутрішньої організації самого механізму мови. Структурний метод реалізується в ряді методик – дистрибутивній, безпосередніх складників тощо.

Дистрибутивний аналіз

Дистрибутивний аналіз (лат. *distributio* – розподіл) – методика дослідження мови на основі вивчення оточення (дистрибуції, розподілу) окремих одиниць у тексті. Так, наприклад, за допомогою цієї методики визначено кількість фонем в українській мові. Ефективне застосування знайшов дистрибутивний аналіз у лексикології (за його допомогою розмежують значення полісемічних слів).

Методика безпосередніх складників

Методика безпосередніх складників – прийом подання словотвірної структури слова й синтаксичної структури словосполучення та речення у вигляді ієрархії складових елементів. Наприклад, в основі слова учительк(а) виділяємо твірну основу учитель-, яка в свою чергу має твірну основу учи-, що складається з кореня уч- та суфікса -и-. Аналіз за безпосередніми складниками дає можливість виявити послідовні ланки й етапи механізму творення слова.

В основу аналізу за безпосередніми складниками покладено поступове членування висловлювання на бінарні складники, яке продовжується доти, поки не залишаться неподільні елементи (кінцеві складники). Речення (коли йдеться про аналіз на синтаксичному рівні) поступово згортається до «ядерної» одиниці, тобто одиниці, яка лежить в основі його будови.

Кількісний (статистичний) метод

Кількісний (статистичний) метод можна б назвати й математичним, інша ще його назва – квантитативний (від лат. *quantitas* – кількість, величина, обсяг). Як відомо, елементи, складові частини мовної структури мають кількісну характеристику: одних елементів багато, інших мало, одні використовуються рідко, інші часто, одні строго вишиковуються у великі ряди, інші весь час порушують логіку таких рядів і т.д. Статистичний метод і полягає у визначенні кількісних показників (параметрів) мовних одиниць у

певних вибірках (більших чи менших відрізках) тексту – звуків, слів тощо, при підрахунках нерідко використовуються відповідні математичні формули, рівняння. Найважливішим з практичного боку здобутком цього методу є створення частотних словників (вже складені такі словники для української, російської, іспанської, англійської та ін. мов).

Методи соціолінгвістики

Методи соціолінгвістики – синтез лінгвістичних і соціологічних процедур. Серед них виділяють методи польового дослідження (методика збирання матеріалу) і методи соціолінгвістичного аналізу зібраного матеріалу (обробка інформації). До перших належать різні форми опитування (анкетування, інтерв'ювання), а також безпосереднє спостереження, експериментування, вивчення документальних джерел (матеріалів перепису населення, статистичних та інших довідників). Дослідник повинен прагнути отримати якомога повнішу інформацію про об'єкт дослідження. Найпоширенішим прийомом збору матеріалу є анкетування, але його необхідно поєднувати зі спостереженнями, які допомагають зіставити інформацію, подану респондентом, з об'єктивними фактами. В анкеті, скажімо, дають правильні відповіді про наголошування слів, їх граматичні форми, сферу застосування лексичних одиниць тощо, а в мовленні в цих самих випадках припускаються помилок. Дослідники давно вже помітили, що в анкетах інформанти намагаються завжди навести нормативні форми, тоді як у спонтанному мовленні не так пильно стежать за культурою мовлення і припускаються значно більше помилок, ніж в анкетах.

Однією з форм спостереження є інтерв'ю. Слухаючи відповіді інформанта, інтерв'юер може одночасно спостерігати за особливостями його мовлення. З інтерв'ю можна отримати значно повнішу інформацію, ніж на основі анкет. Тут у разі необхідності можна уточнити відповідь і навіть почерпнути важливу інформацію із зовнішніх реакцій респондента. Мовлення учасників комунікативного акту можна записувати на магнітофонну стрічку. Найрезультативнішим таке спостереження є у випадках, коли інформацію збирають у малих групах людей – у сім'ї, серед друзів, у гуртках за інтересами тощо. Спостереження над мовленням інформантів потрібно проводити так, щоб усунути будь-який вплив експериментатора на їх мовленнєву поведінку.

Зібраний матеріал опрацьовують і класифікують за наперед продуманою програмою. Оброблені дані представляють у вигляді таблиць та графіків взаємозалежностей, що робить результати дослідження конкретно наочними.

Психолінгвістичний метод

Суть психолінгвістичного методу полягає в тому, що з його допомогою одержуємо дані від інформантів у результаті спеціально організованих експериментів. Найчастіше практикують два різновиди психолінгвістичних досліджень: 1) вивчення фізіологічних реакцій людського організму на певні мовленнєві стимули (судинна реакція, розширення зіниць ока, зміна частоти пульсу тощо); 2) аналіз асоціацій, які викликають у реципієнта слова-стимули. Так, експериментатор називає слова, а реципієнт відповідає, яке слово (чи слова) у зв'язку з наведеним спало йому першим на думку. Слова-реакції підраховують, розміщують за спадом частот і таким чином встановлюється асоціативне поле слова. За цією методикою укладають словники асоціативних норм певної мови. Ось який вигляд має стаття «Літо» (наводимо лише фрагмент) у «Словнику асоціативних норм української мови» Н. Бутенко: Літо (967) - тепле (286), жарке (110), тепло (99), сонце (47), сухе (47), зима (30), гаряче (27), сонячне (26), дощове (19), довге (18)...

Асоціативний експеримент ефективно використовують у дослідженні семантичних зв'язків між словами (синонімічних, антонімічних, фразеологічних тощо), для розмежування значень полісемічних слів і полісемії й омонімії. За допомогою асоціацій можна також визначити семантичний обсяг слова: чим більше асоціацій має слово, тим багатше його змістове наповнення.

За допомогою психолінгвістичних методів мову вивчають у дії, у динаміці, у зв'язку з мисленням та іншими психічними процесами.

Сучасне мовознавство прагне поєднати й розумно комбінувати різні загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи. Різні методи доповнюють один одного і разом ефективніше допомагають досліджувати такий складний феномен, яким є мова. Описані вище стисло методи, прийоми лінгвістичних досліджень не вичерпують, звичайно, того арсеналу, яким володіє сучасне мовознавство.

Метод – це вироблені на основі досягнутих закономірностей правила, це спосіб досягнення результату, конкретний спосіб здійснення тієї чи іншої діяльності, інструмент аналізу. Обраний метод вивчення об'єкта передбачає певну і строгу упорядкованість дослідної думки, послідовність пізнавальних процедур і операцій, дотримання вченим ряду обов'язкових правил, норм аналізу.

Методи дослідження у галузі літературознавства

Методи дослідження у галузі літературознавства – це сукупність засобів та прийомів вивчення літературних явищ, які засновані на теоретичних уявленнях про сутність літератури. Нині успішно співіснують як

традиційні, так і нетрадиційні методи літератури, засновані на контекстуальному вивченні літературного твору, і такі, що спрямовані на вивчення його внутрішніх елементів та зв'язків між ними.

Літературознавча методологія – це система методів, які використовуються в науці про літературу, а також застосовуються під час дослідження літературних явищ задля досягнення поставленої мети. Прочитання смислу твору і його оцінка здійснюються за допомогою **методу**.

Методи дослідження спираються на ті чи інші принципи, конкретизують і розвивають їх. У літературознавстві виокремлюють такі **ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ**: аналіз твору в єдності змісту і форми; принцип історизму, принцип ідейності, принцип художності.

Аналіз твору в єдності змісту й форми. Зміст і форма – поняття співвідносні, не можуть існувати одне без одного, саме вони є визначальною основою естетичної цілісності твору. Форма впорядковує зміст, організовує його, забезпечує творові його конкретну визначеність, самостійність у колі аналогічних літературних явищ. У їх єдності головний елемент – зміст, бо він активніший за форму, визначає її, форма залежить від змісту, відповідає йому, а не навпаки. Тому зміна змісту веде до зміни форми, а не навпаки.

Принцип історизму. Кожен твір доцільно вивчати як явище відповідної історичної та історико-літературної епохи. Твір мистецтва своїм корінням пов'язаний з історичною дійсністю. Поза часом не можна зрозуміти ні творчості письменника загалом, ні окремі його твори. Зв'язок твору з історичною дійсністю виявляється в осмисленні письменником сучасних йому подій. Тому принцип історизму передбачає характеристику історичної епохи, в яку з'явився твір, духовного життя народу того часу; визначення рис суто літературного життя епохи. Також принцип історизму передбачає вивчення твору в контексті доробку самого автора, допомагає з'ясувати відповідність тексту духові доби. Це дозволяє з'ясувати конкретний внесок письменника в літературу, рух жанрів, розвиток літературних напрямів, течій, стилів.

Принцип ідейності. Ідейність – одна з істотних якостей літератури, зумовлена оцінним ставленням письменника до зображуваного й представленого у творах світу (відображеного чи створеного уявою, ізоморфного з реальним світом чи деформованого, небувалою), внаслідок чого ідейність виявляється як пафос, як естетична ідея, виражається цілісною структурою твору і поза його структурою не існує. Ідейність письменника – відданість його як особистості певній системі ідей, що призводить до свідомого їх обстоювання, до їх цілеспрямованого втілення у власних художніх творах, до тенденційності. Проблеми при визначенні ідейності такі:

слід уміти відрізнити органічну ідейність твору від тенденційності як ілюстративного втілення наперед засвоєної чи заданої ідеї; осягати майстерність письменника, який домігся єдності ідейності і художності; уміти відчутти і збагнути відмінність між ідейним задумом фізичного автора (реального письменника) та ідейною позицією текстуального автора (образу автора, втіленого в творі) – суб'єктивна/об'єктивна ідея. Принцип художності. Художність твору – це його мистецька досконалість, якість змальованих у творі картин та образів, цінність його як твору мистецтва взагалі. Вона залежить від життєвої правдивості твору; ступеня типізації змальованих картин та образів; майстерності композиції та досконалості володіння мовностильовими засобами.

Методологія вивчення (літературознавчого аналізу) художнього твору передбачає кілька етапів. На першому етапі відбувається ознайомлення з твором, формується естетичне ставлення до нього, оцінюється мистецький рівень письменника, здійснюється максимальне осягнення літературного твору, усвідомлення його смислу. Реципієнт стає співтворцем, вступає з автором у діалог.

Аналізуючи твір, з'ясовуємо наукові відомості про нього, специфіку розвитку літературного процесу періоду написання твору, місце твору в розвитку регіональної, національної чи й світової літератури.

Аналіз літературного твору передбачає розчленування літературного твору на елементи та компоненти, вивчення особливостей кожного з них, їх опис та встановлення взаємозв'язків між ними, що дає змогу осягнути своєрідності художнього тексту.

Під час аналізу дослідник визначає тему, ідею, проблематику художнього твору, з'ясовує його жанрову специфіку, композиційно-сюжетну структуру, розглядає особливості образної системи та мовностильову своєрідність. Аналіз художнього твору завершується синтетичними узагальненнями (висновками). Аналіз сприяє встановленню основних рис, ознак, зв'язків, що характеризують твір в цілому та у його відношеннях із різними художніми системами.

Аналіз літературного твору здійснюється за допомогою принципів, методів та підходів, які добираються й здійснюються відповідно до мети та завдань дослідження.

Біографічний метод

Передбачає вивчення літератури з урахуванням того, що особистість письменника і його біографія – визначальний чинник творчості. Досліджуючи твір, науковець, відповідно до поставлених завдань, вивчає коло інтересів письменника, характер його стосунків з оточенням, умови

формування і розвитку його особистості. Творчі зацікавлення і пошуки митця часто розкриваються в його листах, щоденниках, спогадах, статтях; саме в них слід шукати літературознавчі коментарі, оцінки творів, естетичні рефлексії тощо. Життєві колізії письменника допомагають збагнути як джерела світогляду, так і джерела твору. Біографія митця може відкрити завісу над самим твором (прояснити різного роду алюзії чи таємний зміст окремих слів і образів), допомогти побачити феномен письменника, засвідчити моральні, інтелектуальні та емоційні доміанти його особистості; системно вивчити психологію як митця, так і самого творчого процесу.

Слід зважати на те, що існують такі два типи письменників: об'єктивні, які демонструють здатність автора відмежуватися від власного «Я», і суб'єктивні, що прагнуть всіляко самовиразитись. Якщо твір і має біографічні чи автобіографічні риси, то вони зазнають значної трансформації і втрачають особистісну забарвленість, стаючи художнім матеріалом твору.

Культурно-історичний метод

Вивчає художній твір у системі історико-культурних зв'язків, залучаючи в поле уваги дослідника літератури соціальні, економічні, політичні, релігійні проблеми доби, у яку був написаний твір. З'ясовується обумовленість письменницької діяльності зовнішніми явищами, перш за все – суспільною психологією. Тому увагу дослідників привертають звичаї, думки і почуття, що виявляються в образах і картинах твору і часто відображають «дух часу», національні, соціально групові особливості людей певної епохи. Культурно-історичний метод покликаний дати характеристику історичного колориту твору, що особливу вагу має при вивченні творів історичних жанрів.

Порівняльно-історичний метод (компаративістики)

Предметом **ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МЕТОДУ (КОМПАРАТИВІСТИКИ)** є міжлітературні, генетичні, генетично-контактні зв'язки і типологічні збіги в національних, регіональних і світових літературах, різноманітні форми зовнішніх і внутрішніх контактів, впливів, міжлітературної рецепції, спільні художні парадигми, процес міграції сюжетів тощо. У порівняльно-типологічний спосіб можуть вивчатися теми, мотиви, ідеї, роди, жанри та жанрові різновиди, художні течії і стилі, сюжети, образи тощо. Метод компаративного аналізу розкриває сутність художнього твору шляхом аналізу його зв'язків чи об'єктивних співвідношень з іншим фактом, що дозволяє визначити їх місце в культурно-літературному русі.

Міфологічний метод

Допомагає інтерпретувати художній твір через пошук у тексті слідів первісної міфологічної свідомості, елементів давніх міфологічних уявлень, сюжетів, мотивів ритуальних дійств, етногенетичних зв'язків. При аналізі твору необхідно виділити міфологізми (трансформовані міфи, фольклорні мотиви, сюжети, образи), з'ясувати специфіку використання міфологем та міфем (частин міфу, що втратив первісні функції). До дослідження може залучатись архетипний аналіз.

Методика міфологічного аналізу передбачає: розпізнавання і виявлення у художньому творі міфів або міфологічних структур; ідентифікацію літературного варіанту міфу з інваріантом; зіставлення літературного міфу із виділеним інваріантом; з'ясування смислів і значень літературного міфологічного образу в загальній структурі художнього твору; визначення контексту літературних міфологічних образів чи мотивів; з'ясування художнього колориту міфологічного образу (з урахуванням історичної епохи, типу творчості, стильових різновидів тощо); дослідження мотиву звернення письменника до міфологічних образів.

Філологічний метод

Метод дослідження творів, зокрема старовинних літературних пам'яток, який опирається на опис, вивчення тексту, його коментування тощо. Основоположником методу вважають Володимира Перетца. Т. Пастух зазначає: «У цілому проголошену модель філологічного методу Перетца можна звести до таких положень: ретельна фактографічна робота закладає основи для критичної перевірки літературних пам'яток і встановлення автентичних текстів; вивчення культурного дискурсу певної історичної доби дає змогу простежити певні історико-культурні тенденції розвитку літературного процесу й наголосити на генетичних основах виникнення певних явищ (важливим у цьому випадку є порівняльний підхід); головним об'єктом розгляду еволюційних змін стає формальний бік літературного твору (те, «як» він написаний)».

Поруч із філологічним методом на формі твору дають змогу зосередитись формальний та структуральний методи.

Формальний метод

Формальний метод хоч і визнає вивчення органічної єдності змісту й форми, усе ж увагу зосереджує на формі. Цей метод дає змогу вивчати прийоми художнього зображення та їх функціонування, а також розкриває формальні особливості літературного стилю, заглиблюється в жанрові ознаки художнього тексту.

СТРУКТУРАЛІСТИ, на відміну від формалістів, розглядають твір як складну структуру, що має системний характер. Аналіз структури тексту як моделі здійснюється шляхом розкладання його на ієрархічні рівні, у межах яких діють взаємопов'язані між собою елементи й компоненти. Структуральний метод доцільно використовувати, вивчаючи художню мову, віршування, композицію художнього твору. З метою точності при аналізі тексту застосовують математичні розрахунки. У 70-х рр. ХХ ст. структуралізм еволюціонував у постструктуралізм.

ПОСТСТРУКТУРАЛІЗМ заперечив концепцію знака, висунувши концепцію ТЕКСТУ. Прихильники методу зосереджують увагу на поняттях «текст», «інтертекст», «текст-гра». Для теорії та методології постструктуралізму центральними є:

1) концепція «смерті автора» (розроблена Р. Бартом). Вона заперечує традиційне уявлення про автора як про єдине джерело твору; відтепер читач – творчий співучасник гри значень у тексті;

2) концепція дискурсу – увага зосередилась на системі висловлювань, у якій відобразились різні культурні коди;

3) концепція тексту (на місце «твору» у концепції постструктуралізму стає «текст»). Постструктуралісти порівнюють текст із тканиною, називаючи його текстурою, плетивом різних інтертекстів-контекстів;

4) концепція тексту як гри (текст – гра, читач – гравець; гра текстом);

5) концепція «культура як текст» та «світ як текст»;

6) концепція письма як сплетіння різних кодів у тексті;

7) концепція текстуального аналізу (спрямована на пізнання множинності тексту, його кодів). Завдання дослідника – поетапно розбирати текст на окремі елементи, сегменти;

8) концепція інтертекстуальності (розуміння тексту як перетину кодів, дискурсів; текст «зітканий» із цитат, посилань; він не є закритою структурою);

9) концепція відкритого твору (відкриті твори, за У. Еко, розраховують на взаємодію з читачем; закриті – хочуть, щоб ми думали по-їхньому). На думку У. Еко, у взаємодії інтенцій автора, інтенцій твору та інтенцій читача народжується розуміння твору.

Методика постструктуралізму допомагає пізнати множинність кодів, глибини текстуальних значень, підкаже шляхи інтерпретаційних рішень.

СЕМІОТИКА вивчає функціонування знакових систем. Вона розглядає мову як систему засобів передачі думок і почуттів, систему різних сигналів побутового, сакрального, обрядового характеру тощо. Семіотика досліджує всі аспекти й чинники формування й інтерпретації знаків. Знак у семіотиці – центральне поняття. Розрізняють форму знака та його

смісловий зміст. Літературознавча семіотика досліджує художні твори як цілісність змістових та формальних характеристик, як знакову систему, виявляє окремі елементи тексту та розглядає їх функціональні властивості. У літературознавстві семіотика зблизилася зі структуралізмом. Так утворилась структурна семіотика.

Мова і стиль курсової роботи

Не менш важливим є стиль викладу. Думки треба викладати ясно, точно, дохідливо, дотримуватися правильної побудови речень, уникати одноманітних виразів, великих синтаксичних конструкцій, канцелярських зворотів, штампів, пишних фраз. Робота повинна бути бездоганно грамотною. Навіть незначна кількість орфографічних чи пунктуаційних помилок може значно вплинути на оцінку роботи, незважаючи на те, що з боку змісту і композиції робота була бездоганною.

Характерною особливістю наукової мови є смислова завершеність, цілісність і зв'язність думок. Для вираження логічних залежностей у мові служать спеціальні функціонально-лексичні засоби зв'язку, що вказують на послідовність розвитку думки (по-перше, отже, таким чином, насамперед та ін.); причиново-наслідкові відношення (тому, завдяки цьому, крім того та ін.); перехід від однієї думки до іншої (звернімося до..., розгляньмо... тощо); підсумок, висновок (отже, все сказане дає змогу дійти висновків...тощо). Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники, дієприкметники (такий, названий тощо). Основна функція наукового стилю – повідомлення. Її реалізація досягається шляхом доведення теорії, обґрунтування гіпотези, через повідомлення наслідків дослідження, з'ясування явищ, систематичного викладу певних знань, що зумовлює логічний характер викладу.

Синтаксис наукової мови характеризується вживанням складних речень різних видів із чіткими синтаксичними зв'язками. Стиль роботи – безособовий монолог, який ведеться від третьої особи. Замість займенника *я* вживається займенник *ми*, що дає змогу висловити власну думку як позицію певної групи людей, наукової школи.

Варто звернути увагу, що пункти змісту оформлюються називними реченнями.

До основних якостей тексту курсової роботи необхідно віднести правильність, точність, логічність, стислість, ясність, багатство й різноманітність мовлення як в усній, так і в писемній формі.

Оцінювання курсової роботи

В останній редакції курсову роботу студент у встановлений термін подає керівникові на перевірку. Після встановленого терміну курсова робота на перевірку не приймається.

Студент, який не виконав курсову роботу, не переводиться на наступний курс і відраховується з академії.

Керівник уважно перевіряє роботу. Під час її перевірки звертається увага на такі питання:

1. Композиція курсової роботи: зміст, позитивне й негативне в його оформленні; система викладу: як розкрито в роботі питання, зазначене в змісті, і в якому обсязі; пропорційність частин; повнота використання літератури; послідовність, логічність викладу, зв'язок окремих частин роботи.

2. Зміст курсової роботи і якість наукового апарату та його оформлення; критичне ставлення до поглядів різних авторів; правильність висловлених теоретичних положень, тверджень та розроблених на основі самостійного аналізу дібраного фактичного матеріалу висновків, повнота викладу.

3. Мовностилістичне оформлення роботи: культура мови автора, додержання орфографічних, пунктуаційних і стилістичних норм літературної мови.

4. Зовнішнє оформлення роботи: поля, виділення окремих частин за допомогою певних знаків та абзаців; логічні переходи, що пов'язують окремі частини викладу; точне оформлення цитат, посилань на джерела; додержання правил оформлення бібліографії.

5. Особлива увага звертається на вміння самостійно викласти матеріал теми, творчо використати опрацьовану наукову літературу.

Аналіз роботи складається з трьох частин: стислий огляд позитивних якостей роботи; докладний аналіз істотних недоліків та помилок у ній; висновки й оцінка роботи.

Якщо в роботі наявна велика кількість помилок (орфографічних, пунктуаційних та стилістичних), то вона оцінюється «незадовільно» навіть тоді, коли зміст і композиція вповні відповідають вимогам.

Захист курсових робіт

Захист курсової роботи – це завершальний етап роботи студента над дослідженням. Курсові роботи, які за висновком наукового керівника заслуговують позитивної оцінки, рекомендуються до захисту. Роботи, які за попередньою оцінкою наукового керівника не мають підстав для позитивної оцінки, до захисту не допускаються і передаються студенту для подальшого

(до)опрацювання. Захист курсових робіт відбувається згідно з затвердженим календарним планом у встановлений кафедрою термін.

Захист проводиться публічно перед комісією у складі 2-3 викладачів кафедри, у т.ч. керівника курсової роботи та за присутності здобувачів вищої освіти-одногрупників.

Студент до захисту готує доповідь, яку викладає чітко й розбірливо, виразно і просто, щоб сама форма його виступу приваблювала учасників захисту. Під час захисту студент називає тему і мету дослідження, повідомляє план і коротко переказує зміст. Особливу увагу при цьому необхідно звернути на ту дослідницьку частину роботи, яка містить власні спостереження, а також результати виконання дослідницького завдання та методичні розробки. Виступ завершується формулюванням висновків. Студент відповідає на запитання, поставлені членами комісії та присутніми на захисті студентами. Кращі роботи рекомендуються для обговорення на засіданні гуртка, студентській науково-практичній конференції, опублікування в студентських наукових збірниках.

3.6. Критерії оцінювання курсової роботи

Оцінка курсової роботи з української мови чи української літератури пропонується науковим керівником, зазначається у відгуку, який супроводжує науковий проєкт, переплітається разом з ним, ураховує такі критерії:

- 1) актуальність обраної теми;
- 2) відповідність змісту обраній темі;
- 3) наявність усіх складових частин програми дослідження;
- 4) ґрунтовність, повнота й аналіз літератури з проблеми дослідження;
- 5) досягнення мети та завдань дослідження;
- 6) літературне, технічне й естетичне оформлення роботи.

Рівень компетен-тності	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	2	3
Високий (творчий)	<p>Виконання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повна відповідність змісту курсової роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо його виконання; - творча самостійність розв'язання поставленої задачі, проектного рішення, виконання розрахунків, креслень, графіків та таблиць без помилок; - наявність елементів науково-дослідного характеру; - використання комп'ютерних технологій при виконанні всіх розрахунків, креслень, графіків та таблиць; - якісне оформлення пояснювальної записки, графічних матеріалів згідно з вимогами конструкторської та технологічної документації, ДСТУ. 	70
	<p>Захист:</p> <p>студент виявив глибокі знання навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння творчо застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач та творчі здатності аргументованого обґрунтування прийнятих рішень і розв'язування практичних задач й аналізувати достовірність одержаних результатів.</p>	30
Достатній (конструктивно-варіативний)	<p>Виконання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повна відповідність змісту курсової роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо його виконання; - самостійність розв'язання поставленої задачі, проектного рішення, виконання розрахунків, креслень, графіків та таблиць з незначним відхиленням щодо вимог без помилок; - наявність елементів науково-дослідного характеру; - використання комп'ютерних технологій при виконанні всіх розрахунків, креслень, графіків та таблиць; - якісне оформлення пояснювальної записки, графічних матеріалів згідно з вимогами конструкторської та технологічної документації, ДСТУ. 	65
	<p>Захист:</p> <p>студент виявив достатні знання й розуміння навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, уміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач і здатності аргументованого обґрунтування прийнятих рішень та розв'язування практичних задач.</p>	24

Достатній (конструктивний)	<p>Виконання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - достатня відповідність змісту курсової роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо його виконання; - самостійність розв'язання поставленої задачі, проєктного рішення, виконання розрахунків, креслень, графіків та таблиць з незначним відхиленням щодо вимог та незначною кількістю помилок; - наявність елементів науково-дослідного характеру; - часткове використання комп'ютерних технологій при виконанні всіх розрахунків, креслень, графіків та таблиць; - оформлення пояснювальної записки, графічних матеріалів із незначними відхиленнями від вимог конструкторської та технологічної документації, ДСТУ. 	60
	<p>Захист:</p> <p>студент виявив достатні знання й розуміння навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.</p>	19
Середній (репродуктивний)	<p>Виконання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - достатня відповідність змісту курсової роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо його виконання; - розв'язання поставленої задачі, проєктного рішення, виконання розрахунків, креслень, графіків та таблиць з незначним відхиленням щодо вимог та значною кількістю помилок; - часткове використання комп'ютерних технологій при виконанні всіх розрахунків, креслень, графіків та таблиць; - оформлення пояснювальної записки, графічних матеріалів із значними відхиленнями від вимог конструкторської та технологічної документації, ДСТУ. 	50
	<p>Захист:</p> <p>студент виявив середні знання основних положень навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач на репродуктивному рівні.</p>	14
Достатній (репродуктивний)	<p>Виконання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - значні відхилення змісту курсової роботи від завдання та вимог навчально-методичних рекомендацій щодо його виконання; - розв'язання поставленої задачі, проєктного рішення, виконання розрахунків, креслень, графіків та таблиць із значними відхиленнями щодо вимог та значною кількістю помилок; - відсутність використання комп'ютерних технологій при виконанні всіх розрахунків, креслень, графіків та таблиць; - оформлення пояснювальної записки, графічних матеріалів із значними помилками та відхиленнями від вимог конструкторської та технологічної документації, ДСТУ. 	45
	<p>Захист:</p> <p>студент виявив знання навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни на мінімальному рівні, вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач на репродуктивному рівні.</p>	14

Низький (рецептивно-продуктивний)	<p>Виконання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - значні відхилення змісту курсової роботи від завдання та вимог навчально-методичних рекомендацій щодо його виконання; - розв'язання поставленої задачі, проєктного рішення, виконання розрахунків, креслень, графіків та таблиць із значними відхиленнями щодо вимог та значною кількістю помилок; - відсутність використання комп'ютерних технологій при виконанні всіх розрахунків, креслень, графіків та таблиць; - оформлення пояснювальної записки, графічних матеріалів із значними помилками та відхиленнями від вимог конструкторської та технологічної документації, ДСТУ. 	35
	<p>Захист:</p> <p>студент виявив знання за змістом навчальної дисципліни на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу, не володіє вміннями застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.</p>	10
Низький (непродуктивний)	<p>Виконання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - невідповідність змісту курсової роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо його виконання; - не вірно розв'язання поставленої задачі, проєктного рішення, виконання розрахунків, креслень, графіків та таблиць; - відсутність використання комп'ютерних технологій при виконанні всіх розрахунків, креслень, графіків та таблиць; - невідповідність оформлення пояснювальної записки, графічних матеріалів вимогам конструкторської та технологічної документації, ДСТУ. 	20
	<p>Захист:</p> <p>студент не виявив знань за змістом навчальної дисципліни, не володіє вміннями застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.</p>	5

Курсова робота допускається до захисту за умови, що її попередня оцінка за висновками наукового керівника становить *не менше 40 балів*

Оцінка «Відмінно» (90-100 А) ставиться в тому разі, якщо зміст відповідає темі дослідження та визначеному у вступі науковому апарату; студент продемонстрував високий рівень оригінальності й самостійності під час виконання курсової роботи, дотримання академічної доброчесності; курсовий проєкт відповідає всім вимогам до навчально-наукових робіт такого типу: тема розкрита повністю; матеріал проаналізований ефективно; одержані результати достовірні й систематизовані; висновки логічні й розкривають результати розв'язання поставлених завдань; оформлення відповідає чинним вимогам до робіт такого типу; доповідь на захисті відображає зміст курсової роботи.

Оцінка «Добре» (82-89 В) ставиться за наявності несуттєвих недоліків: поодинокі випадки порушення логіки викладу, вимог стилю, перевантаженість цитатами, огріхи в оформленні; тема курсової роботи розкрита, але є окремі

недоліки непринципового характеру: недостатньо використані інформаційні матеріали; доповідь логічна, але відображає не всі змістові акценти курсової роботи; робота загалом оформлена згідно з чинними вимогами, проте містить несистематичні огріхи.

Оцінка «Добре» (74-81 C) ставиться, якщо тема курсової роботи розкрита, але є окремі недоліки: недостатньо використані інформаційні матеріали; доповідь логічна, але відображає не всі змістові акценти курсової роботи; робота загалом оформлена згідно з чинними вимогами, проте містить несистематичні огріхи.

Оцінка «Задовільно» (64-73 D) ставиться за наявності невідповідності наукового апарату змісту викладеного матеріалу; тема курсової роботи в основному розкрита, але є численні недоліки змістового характеру: теоретичний розділ має реферативний характер, не містить аналізу підходів до висвітлення проблем, заявлених у темі курсової роботи; в аналітичній частині спостерігається надлишок елементів описовості; висновки сформульовані з надмірною узагальненістю; добір ілюстративного матеріалу не завжди вмотивований; є зауваження щодо оформлення роботи.

Оцінка «Задовільно» (60-63 E) ставиться за наявності невідповідності наукового апарату змісту викладеного матеріалу; тему проаналізовано поверхово, є численні недоліки змістового характеру: теоретичний розділ має реферативний характер, не містить аналізу підходів до висвітлення проблем, заявлених у темі роботи; в аналітичній частині спостерігається надлишок елементів описовості; висновки сформульовані з надмірною узагальненістю; добір ілюстративного матеріалу не завжди вмотивований; не витримано вимоги щодо оформлення.

Оцінка «Незадовільно» (35-59 FX) ставиться, якщо курсова робота суперечить окресленим вимогам; зміст роботи не відповідає темі; аналіз виконаний поверхово; у роботі переважають описовість реферативність, компілятивність; частково порушено правила академічної доброчесності; відсутня системність; висновки не видаються достовірними; фактичний матеріал дослідження не паспортизований; є суттєві огріхи в оформленні роботи; відгук наукового керівника містить принципові зауваження.

Оцінка «Незадовільно» (1-34 F) ставиться в тому разі, коли роботу до захисту не представлено або поданий науковий текст засвідчує плагіат, порушення правил академічної доброчесності.

УВАГА! Курсовий проект покликаний передовсім сформулювати у здобувачів вищої освіти культуру наукового дослідження, що значною мірою виявляється в оформленні роботи, яке є одним із важливих показників якості студентської праці. Її зовнішній вигляд (охайність, технічна грамотність, естетичність тощо) суттєво впливають на загальну оцінку роботи.

РОЗДІЛ 4

Апробація наукових результатів

Апробація (від лат. approbation – схвалення, визнання) – схвалення, затвердження; обговорення наукових положень і висновків на наукових конференціях, симпозіумах, засіданнях тощо.

Види апробації:

- проведення бесід з колегами, практичними працівниками, представниками наукового середовища;
- рецензування роботи авторитетними вченими чи організаціями;
- складання та направлення на громадські та державні органи так званих записок-пропозицій, які ще не розглядалися;
- публікації в рецензованих журналах результатів проведеного наукового дослідження;
- виголошення доповідей претендента на обговорення в рамках наукових конференцій.

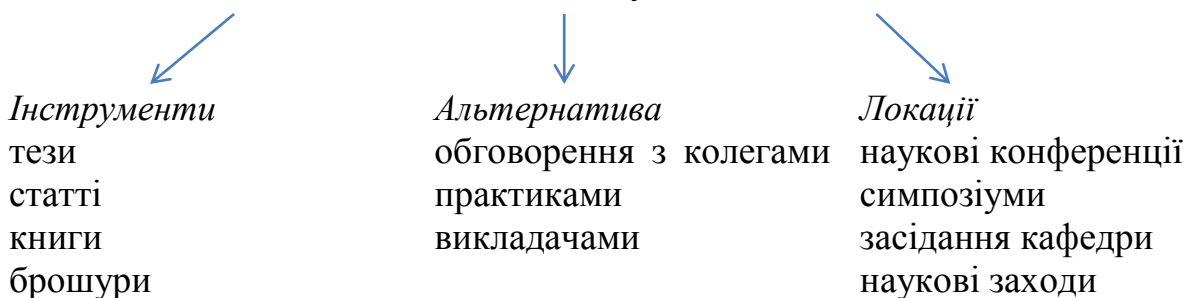
Отже, апробація – це різновид наукової діяльності у формі проведення перевірок результатів дослідження. Мета, звичайно ж, полягає у встановленні придатності результатів для реалізації конкретних завдань.

Проведення апробації

Усі прагнення отримати високу оцінку і схвалення дослідження в результаті можна представити у вигляді алгоритму з цілями, завданнями, інструментами реалізації.

Дії

- перегляд методів, що використовувалися,
- доопрацювання матеріалу,
- більш глибоке вивчення наукових положень

Впровадження раціоналізаторської пропозиції через свою специфіку ускладнює процес отримання апробації. У цьому випадку спочатку автор готує та направляє пропозицію у відповідну організацію. Тут недостатньо просто згадки про апробацію дисертації.

Якщо йдеться про раціоналізаторські пропозиції, вони можуть застосовуватися в різних галузях промисловості й господарства до завершення дослідження. У такому випадку додатковим інструментом апробації стають розроблені навчально-методичні матеріали, нові інструкції та посібники.

4.1. Основні рекомендації до написання тез

Після закінчення досліджень та експериментів вам потрібно написати тези вашої роботи.

Тези (грец. *Thesis* – основна думка) – коротко сформульовані положення наукових матеріалів: статті, лекції, доповіді). Вони розкривають суть усієї інформації.

Розрізняють два види тез:

- відбір автором цитат із першоджерела;
- формулювання основних положень статті чи розділу книги власними словами.

Класичною для тез можна назвати таку структуру:

- постановка завдання: історія завдання, її значимість (особливо слід підкреслити зв'язок із сучасними дослідженнями у відповідній галузі), визначення та терміни (не слід перераховувати всі загальноприйняті терміни, використані в роботі, а проте поняття, властиві певній конкретній галузі, слід згадати), безпосередня постановка задачі та її місце в загальному контексті дослідження;

- методи, використані автором: перерахувати методи. Також слід вказати основні інструменти дослідження, як то: лабораторія, в якій проведено дослідження, наукове програмне забезпечення тощо;

- основні результати: слід сформулювати Ваші основні досягнення. У цьому пункті дотримуйтеся максимальної чіткості і ясності. Однак якщо Ваші результати технічні (наприклад, в секції «Математика», Ви можете розвинути техніку дослідження, зручну для обраної галузі), слід дати коротке пояснення суті Ваших досягнень популярною мовою. Чітко зазначте, яку частину завдання, сформульованої в першому пункті, Ви виконали, і яка значимість цієї частини в загальному контексті завдання;

- висновок і можливі шляхи застосування своїх досліджень: опишіть результати з точки зору загальної значущості для вашої галузі дослідження, сформулюйте можливі шляхи розвитку завдання, а також можливості застосування в інших галузях науки, економіці, виробництві тощо;

Слід пам'ятати, що тези не повинні містити докладних доказів/опису процедур дослідження. Вони мають давати чітке уявлення про проведене дослідження. У тезах увага повинна бути зосереджена на роботі виконаній цього року. Окрім всього, не можна писати про досягнення, або роботу виконану не вами.

Текст тез не повинен перевищувати 6000 символів.

Тема. По-перше, тема тез має відповідати тематиці конференції і містити щось нове. Краще не брати тему, яка добре досліджена. По-друге, вона має бути небагатоплановою: Вам потрібно робити доповідь на 10-15 хвилин, і вмістити у цей час усе навряд чи вийде. Доповідач, зазвичай, розривається між прагненням викласти глобальні висновки та необхідністю наводити конкретні приклади. У недосконалих тезах конкретні приклади або відсутні, або недоказані. У тезах глобальні висновки мають бути виконані на

основі аналізу конкретних прикладів. Виклад ідей без конкретного аналізу виглядає бездоказовим. Аналіз матеріалу без загальної ідеї – це шкільне перелічення фактів. Головне – не відступати від теми та дотримуватися логіки її розвитку.

Назва. Не бійтеся конкретних і простих назв. Не варто намагатися вмістити у назву весь перший абзац своєї роботи. Із вдалої назви відразу зрозуміло, про що йтиметься. Назва повинна відповідати змісту.

Основна структура роботи: Вступ. Найважче – це перше речення роботи. У ньому потрібно відповісти на просте запитання: «Чому те, про що я буду писати далі, важливо». Зазвичай, пишуть про те, що певна проблема є актуальною, тому що вона мало досліджувана. Або писали дуже багато відомих учених, але ви в ній побачили те, чого не бачили інші. Або застосували відомий метод на об'єктах і одержали значимі результати – тобто такі, що здатні вплинути на подальший розвиток гіпотези. Це називається «наукова новизна». Роботи без наукової новизни є рефератами. Тобто, якщо ви просто перелічили, які бувають точки зору на якусь проблему в різних учених – це погано. Якщо вам вдалося якось їх систематизувати, виділити закономірності, описати причини – уже краще, є елемент самостійної роботи. Але вона буде поступатися тій, у якій є самостійне дослідження матеріалу. Позначайте у вступі, що саме ви збираєтеся робити: «у даній статті ми розглянемо...», «наша робота присвячена...» тощо. Це вдалі звороти, які допомагають чітко задати тему роботи. Якщо у роботі менше 10000 знаків, вступ не повинен перевищувати 1 абзацу і містити зміст робіт, які вже були написані на дану тему. Невдалим вважається вступ, що займає дві третини усього тексту та містить загальні слова про важливість конкретної науки, якою ви займаєтеся. Тобто, вступ має бути чітким, конкретним і коротким. Ті, хто буде читати або слухати вашу роботу, самі знають про важливість науки, якою ви займаєтеся: вони теж нею займаються.

Текст роботи має бути чітко структурованим, положення – підкріплені прикладами, приклади – їх аналізом. Не зловживайте прикладами: на кожне положення досить 1-2 фактів.

Висновок має узагальнити досліджувану тему. У висновку не має бути нових положень або прикладів: він підбиває підсумок написаної роботи (приклад подано у Додатку Е).

4.2. Основні рекомендації до написання наукової статті

Для апробації свої наукових досліджень студенти пишуть наукові статті та тези доповідей, в яких оприлюднюють основні результати своєї пошукової роботи.

Наукова стаття – вид наукової публікації, у якому описано кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовано способи їх отримання, а також накреслено перспективи наступних напрацювань.

Обсяг наукової статті зазвичай становить від 6 до 24 сторінок, тобто 0,35 – 1 др. арк. За змістом наукові статті класифікують на:

- власне наукові статті (виклад основних результатів роботи);
- науково-популярні статті (орієнтують на читацьку аудиторію, серед якої можуть бути непрофесіонали). Ознакою таких статей є доступність змістової інформації;
- науково-навчальні та науково-методичні статті (містять практичний виклад закономірностей, досліджуваних об'єктів, методи їх застосування у практичній діяльності);
- науково-публіцистичні статті (присвячені актуальним для наукової громадськості проблемам).

Призначені наукові статті науковцям, спеціалістам певної галузі або кількох галузей. За кількістю авторів наукові статті бувають одноосібні (один автор) або колективні (колектив авторів).

За галузевим призначенням виокремлюють статті мовознавчі, літературознавчі, педагогічні, психологічні, історичні та ін. За науковим завданням – теоретичні і прикладні.

Наукові статті виконують дослідницьку функцію (подають наукові результати), презентаційну (представляють дослідника в науковому товаристві), оцінну (оцінюють стан наукових досліджень з певної проблеми) та комунікативну (служать засобом спілкування дослідників).

Ознаками мови наукової статті є логічність, ясність, стислість, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту тексту, завершеність (цілісність розкриття одного або кількох питань), логічність і обґрунтованість висновків, наявність міркувань і посилань.

За способом розкриття статті поділяють на оглядові, проблемні і методологічні. Оглядові статті містять характеристику стану і перспектив наукових досліджень у тій чи тій предметній галузі. У проблемних статтях наявний аналіз проблеми, яка не одержала всебічного осмислення. Методологічні статті подають обґрунтування методології розв'язання проблеми.

Підготовка наукової статті охоплює такі етапи:

1. Формулювання робочої назви статті:
  - заголовок має бути лаконічним і однозначним;
  - заголовок повинен сконцентрувати увагу читача на предметі дослідження.
2. Визначення меж теми та обсягів наукової інформації, представленої в науковій статті.

3. Розроблення орієнтовного плану (змісту) статті: вступу, основної частини, висновків, перспективи дослідження.
4. Окреслення у вступі змісту роботи:
  - постановка проблеми, з'ясування її актуальності та науково-практичного значення;
  - аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання певної проблеми і на які опирається автор;
  - порушення не вирішених раніше питань, яким присвячена стаття;
  - формулювання мети і завдань статті.
5. Визначення методів дослідження, джерельної бази, підготовки основних тез-відповідей на завдання.
6. Тлумачення використаних у статті термінів.
7. Обґрунтування в основній частині отриманих результатів. Текст має опиратися на принципи «від відомого до невідомого», «від простого до складного».
8. Перевірка узгодженості між заголовком, метою, завданнями і висновками.
9. Міркування над перспективами наступних розвідок у цьому питанні.
10. Проведення самоконтролю виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Перевірка тексту статті на відповідність:
  - чинним правописним нормам;
  - вимогам наукового стилю.
11. Оформлення списку використаних джерел за чинними стандартами. Приклад статті подано у Додатку Ж.

РОЗДІЛ 5

Академічна доброчесність та оригінальність наукових текстів

5.1. Основні поняття академічної доброчесності

Кафедра визначає порядок проведення перевірки текстових документів наукових проєктів, які виконуються здобувачами вищої освіти, на наявність ознак плагіату (текстових збігів) та має на меті розвиток навичок коректної роботи із джерелами інформації; дотримання вимог наукової етики, активізацію самостійності й індивідуальності при створенні авторського твору і відповідальності за порушення загальноприйнятих правил цитування; підвищення відповідальності за порушення загальноприйнятих правил.

Задля дотримання академічної доброчесності і студенти, і їхні наукові керівники повинні відштовхуватися від адекватного розуміння ключових термінів, як-от:

Плагіат (від лат. *plagiatus* – викрадений) – привласнення авторства на чужий текст, копіювання чужих ідей, використання (повне або часткове) у власній праці чужого тексту без покликання на першоджерело; оприлюднення чужого тексту під іменем особи, яка не є автором його автором (ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Академічний плагіат – привласнення авторства на чужий науковий (навчально-науковий, навчально-методичний і т. ін.) текст або відкриття, винахід і т. ін., використання (повне або часткове) і, відповідно, оприлюднення й подання наукових здобутків, отриманих іншими особами, як результат власних наукових пошуків; репрезентація опублікованих чужих текстів без покликання на їх авторів.

Автор (від лат. *auctor* – засновник, творець) – особа, яка створила художній, науковий, мистецький чи інший текст (проєкту, винахід тощо).

Текст (від лат. *textum* – тканина, зв'язок, побудова) – закінчене мовленнєве утворення, змістова, структурно-граматична єдність, об'єктивована в усній або писемній формі.

Науковий текст – цілісний комунікативний блок, що вирізняється чіткою, логічною структурою із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією; спеціалізований зразок функціонального різновиду літературної мови, що обслуговує різні галузі науки, виробництва, освіти; об'єктивований у відповідній формі (курсова робота, стаття, тези, реферат тощо) результат наукової, навчально-наукової і т. ін. діяльності тієї чи тієї особи (тих чи тих осіб).

Електронний текст – писемне текстове утворення, розміщене на електронному носії.

Наукове дослідження – процес вироблення нових наукових знань, вид пізнавальної діяльності, що характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю, точністю, логічністю тощо.

Науковий етикет (від фр. etiquette, від estiquien – прикріплювати) – сукупність правил діяльності й поведінки, які забезпечують дотримання основних принципів наукової етики і сприяють створенню комфортних умов роботи дослідника.

Компіляція (від лат. textum – compilation – крадіжка) – несамотійний, неоригінальний текст, написаний на основі запозичення тих чи тих матеріалів в інших авторів, без поглибленого вивчення проблеми через копіювання тексту із низки джерел без внесення в нього правок, із покликанням на авторів.

Цитата (від нім. Zitat, від лат. cito – наводжу, проголошую) – буквально відтворені фрагменти чужого тексту (промови, монографії, дисертації, статті тощо) для підтвердження власного погляду, для полеміки з цитованим автором або з іншою метою; дослівно наведений уривок з якогось тексту для підтвердження або ілюстрації тієї чи тієї думки.

Оригінальність наукового тексту – відсоткове співвідношення авторського тексту, що не має збігів з неавторським, до загального обсягу текстового матеріалу.

5.2. Шляхи запобігання академічному плагіату

Попередження плагіату в академічному середовищі здійснює кафедра через комплекс профілактичних заходів, як-от: ознайомлення з «Положенням про порядок перевірки наукових, навчально-методичних, дисертаційних, магістерських та інших робіт на наявність плагіату», сутністю ключових понять, пов'язаних із академічною доброчесністю, різновидами плагіату, правилами наукової етики тощо; залучення авторів створених наукових текстів до самостійної перевірки на оригінальність та унікальність із використанням відповідних програмно-технічних засобів; посилення відповідальності виконавців наукових проєктів, їхніх наукових керівників за дотримання правил наукової етики, норм наукової діяльності, зокрема й цитування та покликання.

Запобігання академічного плагіату сприятиме його профілактика та виявлення на ранніх етапах створення наукових текстів. А відтак необхідно постійно тримати питання виконання наукових проєктів на контролі (звіти про виконання робіт необхідно заслуховувати на засіданні кафедри) та за

умови виявлення плагіату, низького рівня оригінальності, унікальності тексту складати необхідний акт, рішенням експертної комісії роботу не допускати до захисту.

5.3. Критерії оцінювання оригінальності наукових текстів

Після офіційного підтвердження в роботі здобувачів вищої освіти відсутності плагіату, запозичень із чужих наукових текстів, непідкріплених відповідними покликаннями, запропонований текст завантажуватимуть у відповідну систему для експертизи онлайн-сервісом. Науковий текст, оформлений у форматі doc (Word 97 – Word 2003), вводиться повністю, починаючи з титульного аркуша, без додатків.

Показники рівня оригінальності наукового тексту є диференційованими, визначаються у відсотках за відповідною шкалою.

Рівень оригінальності	Показники оригінальності	Кількість відсотків
Дуже високий	Наукова праця виконана самостійно, на високому науково-теоретичному рівні, написана на основі особистих пошуків, бездоганна у виконанні, зокрема щодо покликань і цитації.	понад 80 %
Високий	Наукова праця виконана самостійно, на високому науково-теоретичному рівні, написана на основі особистих пошуків, однак не є бездоганною, зокрема щодо покликань і цитації.	понад 70 %
Середній	Наявна праця виконана загалом самостійно, допущені недоліки в покликаннях на першоджерела, цитати подекуди перекручені; внесені незначні правки у скопійований матеріал (переформулювання речень, зміна порядку слів у них тощо).	61 % – 70 %
Задовільний	Наявні окремі ознаки академічного плагіату, зокрема й дослівне копіювання фрагментів тексту (від фрази до набору речень) без належного оформлення цитування; створення значного масиву тексту відбувається без поглибленого вивчення проблеми через копіювання тексту із низки джерел.	51 % – 60 %

Низький	Наявні окремі ознаки академічного плагіату, переказ своїми словами чужих думок, ідей, заміна слів (знаків), фразеологічних зворотів або пропозицій при використанні будь-якої авторської наукової праці, спостерігається поєднання власних і запозичених аргументів без належного цитування; створений текст вирізняється компіляцією чужих думок, узятих із низки джерел без будь-яких правок, з посиланням на авторів, але «маскуванням» шляхом написання перехідних речень між скопійованими частинами тексту.	40 % – 50 %
Незадовільний	Наявні істотні ознаки академічного плагіату, автор видає чужу працю (уривки чужої праці) за власну без будь-яких змін.	менше 40 %

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Богдан С. К. Методи й методика лінгвостилістичних досліджень : методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти-філологів. 2-е вид. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 28с.
2. Вимоги до написання та захисту курсових робіт : навч.-метод. посіб. / Упоряд. Б. С. Крищук, О. М. Севастьянова. Хмельницький : ХГПА, 2011. 53с.
3. Дипломні роботи : від бакалавра до магістра. Вінниця : РВВ ВДПУ, 2012. 154 с.
4. Колоїз Ж. В., Остроушко О. А. Студентська наукова робота з української мови : навч. посіб. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2016. 162 с.
5. Конобродська В. Курсова і дипломна робота з етнолінгвістики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Житомир : Полісся, 2003. 235 с.
6. Корнієнко І. А. Наукові основи курсової роботи (Українська мова) : методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти філол. ф-ту. Миколаїв, 2005. 30 с.
7. Мацько Л. І., Денискіна Г. О. Українська наукова мова (теорія і практика) : навч. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. 272 с.
8. Михайлова О. Г., Сидоренко А. А., Сухопар В. Ф. Українське наукове мовлення : лексичні та граматичні особливості : навч. посіб. Харків, 2000. 97с.
9. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
10. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
11. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 296 с.
12. Штонь О. П., Буда В. А. Курсова робота з української мови. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 64 с.

Додаткова:

13. Артемчик Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідницької роботи : підручник. Київ : Форум, 2000. 270 с.
14. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень : підручник. Київ : АБУ, 2002. 480 с.
15. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання : ДСТУ 8302 : 2015 [наказ ДП «УкрНДНЦ» від

22 червня 2015 р. № 61 з 2016-07-01; згідно з наказом ДП «УкрНДНЦ» від 04 березня 2016 р. № 65 змінено дату чинності]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с. URL : <http://aphd.ua/v-ukrani-nabuv-chynnostidstu-83022015-pro-oformlennia-bibliohrafichnykh-posylan/>

16. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Слово, 2009. 240 с.

17. Поляруш Н. С., Віннічук А. П. Науково-дослідна робота з української літератури (курсіві, дипломні, магістерські роботи) : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, магістра. Вінниця, 2017. 65 с.

18. Правила оформлення посилань на архівні документи у прикнижкових, прикінцевих, пристатейних списках джерел. *Бюлетень ВАК України*. 2010. № 3. С. 20–22.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра української лінгвістики, літератури та методики навчання

МЕТОДИЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ШКІЛЬНИКА

Реферат

Виконавець:

студентка 311уф групи
психолого-педагогічного факультету
спеціальності 035 Філологія
(Українська мова і література)
Петренко Іванка Богданівна

Перевірив:

кандидат філологічних наук, доцент
Демченко Н.Д.

Харків
2020

План

Вступ

1. Основні ідеї методичної спадщини М.Шкільника
2. Запровадження ідей на уроках української мови

Висновки

Список використаної літератури

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра української лінгвістики, літератури та методики навчання

КУРСОВА РОБОТА

з української мови та методики викладання української мови
МЕТАФОРА ЯК ВИРАЗНИК СТИЛЮ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

Студентки 4 курсу 411уф групи
психолого-педагогічного факультету
спеціальності 035 Філологія
(Українська мова і література)
Попович Галини Іванівни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Демченко Н.Д.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Харків –2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	5
1. 1. Метафора – засіб художньої виразності тексту	5
1. 2. Різновиди метафор в українській мові	11
Висновки до першого розділу	17
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОР У ТВОРАХ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО	18
2.1. Морфологічне вираження метафор	18
2.2. Стилiстичне функціонування метафор	24
Висновки до другого розділу	30
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	31
1.1. Значення і завдання вивчення метафор в загальноосвітній школі	31
1.2. Методи і прийоми вивчення метафор в загальноосвітній школі	35
Висновки до третього розділу	38
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42
ДОДАТКИ	44

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра української лінгвістики, літератури та методики навчання

КУРСОВА РОБОТА

з української літератури та методики викладання української літератури
ПОВІСТЬ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»
У ЙОГО ЛИСТУВАННІ

Студентки З курсу 311уф групи
психолого-педагогічного факультету
спеціальності 035 Філологія
(Українська мова і література)
Неварикаші Антіна Дмитровича

Керівник: кандидат філологічних наук,
Доцент **Масло О.В.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Харків –2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЛИСТУВАННЯ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ТВОРЕННЯ «ТІНЕЙ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»	5
1. 1. Ідеї та мотиви написання повісті	5
1. 2. Проблеми сюжету й образотворення	12
Висновки до першого розділу	18
РОЗДІЛ 2. «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» У СИСТЕМІ ВИВЧЕННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	19
1.3. Значення і завдання вивчення «Тіней забутих предків»	19
1.4. Інноваційні методи і прийоми вивчення «Тіней забутих предків»	25
Висновки до другого розділу	30
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	34
ДОДАТКИ	36

ВСТУП, його композиція (структура)

Вступ до курсової роботи – дуже важлива її частина, оскільки розкриває стан дослідженості обраної проблеми, її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Зупинимось детальніше на характеристиці складових його композиції.

У **вступі** подається загальна характеристика курсової роботи: актуальність вибраної теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, мета і завдання дослідження, наукова новизна одержаних результатів, їх практичне значення, особистий внесок автора, апробація результатів дослідження та, якщо є, публікації автора за темою роботи. Вступ містить усі необхідні кваліфікаційні параметри роботи.

Актуальність теми – перший критерій, за яким здійснюється оцінка будь-якої роботи рецензентами та членами комісії.

Актуальність (від лат. *actualis* – дієвий, сучасний) теми – це важливість, відповідність аспекту дослідження назрілим потребам певної галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери діяльності.

Обґрунтування актуальності вибраної теми курсової роботи свідчить про те, як автор уміє визначити важливу для теорії і практики тему, як розуміє й оцінює її значущість. Отже, вступ має починатися з мотивування вибору запропонованої теми, з обґрунтування її актуальності. Критично оцінюючи зроблений уже попередниками внесок у розв'язання проблеми, обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи практики викладання дисципліни в школі в сучасних умовах.

Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним, бажано стисло викласти: сутність проблеми дослідження; потребу її вирішення; у чому полягає наукове чи практичне значення вирішення поставленої проблеми в сучасних умовах для подальшого розвитку відповідної галузі науки чи шкільної практики; доцільність роботи, її відмінність у порівнянні з іншими відомими вже розв'язаннями проблеми (наукового завдання).

Наведемо приклад:

У роботі з української літератури з методикою навчання на тему **«Використання інтерактивних технологій на уроках української літератури задля кращого розуміння проблематики творів (на основі новели «Я (Романтика)» Миколи Хвильового)»** автор так мотивує вибір теми: «Актуальність дослідження зумовлюється тим, що на сьогодні відбувається оновлення всієї системи освіти, упровадження в освітній процес нових інформаційних технологій. У навчальній програмі з української літератури (у 10-11 класах – за новими навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407) для осучаснення змістового компонента, актуалізації компетентнісного підходу запропоновано рекомендаційну рубрику «Мистецький контекст» [15]. Вивчення української

літератури також відбувається із залученням міжпредметних зв'язків (українська мова, історія, зарубіжна література, образотворче мистецтво, музика тощо) [15]. Тому, новітні комп'ютерні технології є потужним інструментом отримання найрізноманітнішої інформації. В освітній галузі вони стали ефективним засобом реалізації принципів наочності, доступності, систематичності та послідовності, науковості, підвищили інтерес до навчання».

Правильна постановка і чітке формулювання нових проблем, які ставлять сучасні потреби науки і практики, часто має не менше значення, ніж їх вирішення, оскільки значно зумовлює стратегію дослідження і напрями наукового пошуку.

Після обґрунтування актуальності проблеми формулюють мету і завдання дослідження, які мають бути вирішені відповідно до цієї мети.

Мета – це те, до чого прагнуть, чого хочуть досягти. **Мета дослідження** – це той науковий результат, на досягнення якого спрямоване дослідження. Формування мети повинно узгоджуватися з назвою курсової роботи і вказувати не тільки на очікувані її результати, а й те, на яких наукових передумовах вона базується. Вона реалізується шляхом виконання ряду конкретних завдань.

Наведемо приклад:

Мета роботи: теоретичне й методичне обґрунтування використання інтерактивних технологій і методів навчання на уроках української літератури (на прикладі вивчення твору М. Хвильового «Я (Романтика)») в закладах середньої освіти.

Завдання – це те, що необхідно виконати, вирішити, щоб досягти кінцевого результату. Формулювати завдання дослідження необхідно якомога ретельніше. Не слід захоплюватись їх кількістю, що веде до неповного їх вирішення, ускладнює виклад матеріалу, а також вони не повинні бути занадто об'ємними. Завдання можуть бути як прикладні, так і теоретичні (впровадження до наукового обігу нових понять, експериментальна перевірка якихось положень, підготовка методичних рекомендацій та ін.).

Наведемо приклад:

Завдання дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати стилістичні засоби експресії в мові малої прози Миколи Хвильового.
2. Дослідити практику впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках української літератури.
3. Запропонувати практичні інтерактивні методи навчання при вивченні твору М. Хвильового «Я (Романтика)»
4. Навести зразки уроку, розроблених із використанням мистецького контексту.

У прикінцевих висновках, коли курсова робота буде закінчена, зазначаємо, наскільки вдалось вирішити поставлені завдання, досягти поставленої мети. Якщо ж мета і завдання роботи сформульовані неточно, то це унеможливить досягнення автором головного наукового результату.

Дуже важливо правильно окреслити, визначити й чітко сформулювати об'єкт і предмет дослідження.

Як відомо, об'єкт – це явище, предмет, особа, на які спрямована чиясь дія чи увага.

Об'єкт дослідження – це обрані для вивчення процес або явище, певна реальність, що породжує проблемну ситуацію.

Наведемо приклад:

Об'єкт дослідження: процес формування ключових компетентностей на уроках української літератури в старших класах.

Предмет дослідження – це те, що є змістом роботи, на що спрямована пізнавальна, творча діяльність ученого. Це відображення тих суттєвих зв'язків і відношень, які підлягають безпосередньому вивченню в певній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Часто автори наукових робіт припускаються помилок у формулюванні об'єкта та предмета дослідження як категорій наукового процесу. На предмет дослідження спрямована основна увага автора, саме предмет дослідження визначає тему курсової роботи, яка зазначена на титульному аркуші як її назва. Для ілюстрації цього твердження наведемо два приклади:

Наведемо приклад:

Предмет дослідження: використання інтерактивних технологій і методів навчання для формування ключових компетентностей на прикладі вивчення твору «Я (Романтика)» М. Хвильового на уроках української літератури.

Тема, об'єкт і предмет, мета і завдання дослідження перебувають у нерозривному зв'язку, у своїй сукупності вони зумовлюють зміст положень, що виносяться студентом на захист, висновків і рекомендацій, що впливають із курсової роботи.

Методи дослідження. Подають перелік **методів дослідження**, використаних для досягнення поставленої в роботі мети. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а стисло визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Це дасть змогу читачеві пересвідчитися в логічності та прийнятності вибору саме цих методів.

Наведемо приклад:

Методи дослідження. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань дослідження як основний нами використовувався: описовий метод, спостереження, інформаційно-репродуктивні, проблемно-пошукові, інформаційно-комунікативні, демонстраційно-моделювальні.

Останній пункт «Вступу» – структура роботи.

Наведемо приклад:

Структура роботи: робота складається зі вступу двох розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел наукової роботи

з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015

Зверніть УВАГУ на таке:

1. При посиланні на книгу в списку використаної літератури вказують загальну кількість сторінок. При посиланні на частину книги чи статтю в збірці вказують номери сторінок, на яких починається і закінчується стаття.

2. Якщо у літературного джерела один автор, то його прізвище вказують перед назвою, якщо два і більше – після назви. Якщо у джерела п'ять і більше авторів, після назви вказують тільки три перших прізвища з уточненням «та ін.».

3. Якщо прізвища авторів вказують перед назвою роботи, то ініціали зазначають після них (Білецький О. І. Назва ...). Якщо ж спочатку вказують назву джерела, то ініціали зазначають перед прізвищем автора (Назва... О. І. Білецький ...).

4. Обов'язково необхідно вказувати не тільки місце видання, а й видавництво.

5. Місце видання пишуть повністю (Запоріжжя, Донецьк, Львів, Відень тощо), за винятком столиць держав: К. (Київ), М. (Москва), Л. або СПб. (Ленінград, або Санкт-Петербург), N.Y. (Нью-Йорк), L. (Лондон), P. (Париж).

УВАГА! Двокрапка як елемент пунктуації у бібліографічному описі виконує дві функції:

1) звичайний розділовий знак, при цьому перед двокрапкою немає проміжку в один друкований знак;

2) умовний розділовий знак – знак приписної пунктуації, який ставлять між зонами бібліографічного опису та їх елементами. У такому випадку двокрапка виконує розпізнавальну функцію елементів та зон, тому до і після двокрапки як приписаного знака залишають проміжок в один друкований знак.

Наприклад, тут перша двокрапка – звичайний розділовий знак у назві посібника (проміжок до двокрапки відсутній), а друга і третя двокрапка – знак приписної пунктуації, який ставлять між зонами бібліографічного опису (зона специфічних відомостей-вид видання; зона вихідних даних – місто видання і назва видавництва) – проміжок до і після двокрапки наявний: Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти. вищ. навч. закладів. Київ : Слово, 2014. 440 с.

Книги

Один автор

1. М'ялковська Л.М. Мова художніх творів І.С. Нечуя-Левицького: лексикографічна і лінгвокогнітивна рецепція. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 608 с.
2. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд. НДІУ. Київ, 2007. 444 с.

Два автори

1. Забіяка В. А., Забіяка І. М. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування : практич. посіб. Київ : Академія, 2015. 299 с.
2. Загнітко А., Сахарук І. Лінгвокультурологія : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти. Донецьк : ДонНУ, 2014. 274 с.

Три і більше авторів

1. Загнітко А., Данилюк І., Краснобаєва-Чорна Ж., Путіліна О., Ситар Г. Парадигмально-категорійні основи прикладної лінгвістики : монографія. Вінниця : ДонНУ, 2015. 472 с.
2. Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнєєв В. М. Лінгвістика впливу: монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 148 с.

Один чи більше авторів із редактором

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : підручник / за наук. ред. О. Галича. Вид. 4-те, стереотипне. Київ : Либідь, 2008. 486 с.
2. Єрмоленко С. Я. Орфоєпія. Українська мова: енциклопедія / редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000. 752 с.

Джерело без вказівки автора

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доп. Львів : Літопис, 2001. 832 с.
3. Фразеологічний словник української мови / укл. В. М. Білоноженко та ін.. Київ : Наукова думка, 1999. 984 с.

Багатотомний документ

1. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконт, 1998. Т. 2. 912 с.
2. Курс історії української літературної мови / за ред. Білодіда І. К. Київ : АН УРСР, 1958. Т. 1. 595 с.

Дисертації

1. Чибор І. Репрезентація міфологічного етнокоду культури в українській фразеології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2015. 302 с.
2. Щербачук Л. Ф. Загальномова та індивідуально-авторська фразеологія в художніх текстах (на матеріалі творів О. Гончара) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Щербачук Лідія Федорівна. Сімферополь, 2000. 211 с.

Автореферати дисертацій

1. Юрченко Т. Г. Оказіоналізми у творчості Павла Загребельного : структурносемантичний і стилістичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2003. 18 с

Матеріали конференцій

1. Свердан Тетяна. Символьне значення фауноназв у складі фразеологічних одиниць української мови / Тетяна Свердан, Валентина Ткач. Мовознавчі студії : Фразеологізм і слово у тексті і в словнику : матеріали всеукр. наук. конф. на пошану 75-річчя від дня народження проф. Мар'яна Демського). (м. Дрогобич, 4–5 лютого 2010 р.) / упоряд. : К. Іваночко, О. Кушлик, П. Мацьків, М. Стецик, М. Яким, Я. Яремко, Л. Баранська. Дрогобич : Посвіт, 2010. Вип. 2. С. 355–359.
2. Нерян С. О. Спілкування в соцмережах: основні функції. Трансформація фінансової системи та обліку в умовах інноваційної глокалізації національної економіки: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науковопрактичної конференції. Одеса: «Друкарський дім», 2018. С. 250–252.

Електронні ресурси

1. Словник символів : [Електронний ресурс] / за ред. О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ, 1997. URL : <http://ukrlife.org/main/evshan.htm>.

Статті з журналів та періодичних збірників

1. Скоробагатько Н. Символічність соматизмів як фразеотворчий чинник. Лінгвістичні студії : збірник наукових праць / укл. : Анатолій Загнітко та ін. Донецьк : ДонНУ, 2008. Вип. 16. С. 189–193.
2. Нерян С. О. Мовні засоби аргументації в мережевому спілкуванні (на матеріалі дописів українськомовного сегменту Facebook). Закарпатські філологічні студії. 2019. Вип. 8. Т. 2. С. 22–26.

Бібліографічні покажчики

1. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).

Архівні документи

1. Наукове товариство ім. Шевченка. *Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.

Стандарти

1. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила(ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).

Закони та інші нормативні документи

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.11.2017).

2. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. С. 136–141.

Технічні вимоги до оформлення курсової роботи

Курсові роботи виконують державною мовою. Стиль викладу науковий.

Для наукового стилю мовлення властиві такі особливості:

- зрозумілість і предметність тлумачень,
- логічна послідовність і аргументованість викладу, – узагальненість понять і явищ, їх об'єктивний аналіз,
- точність і лаконічність висловлювань,
- аргументація й переконливість тверджень, – однозначне пояснення причинно-наслідкових відношень,
- докладні висновки.

Мовностилістична культура роботи найкраще демонструє загальну культуру її автора. Мова і стиль курсової роботи, як частина писемної мови, склалися під впливом так званого академічного етикету, сутністю якого є інтерпретація власної та запозичених позицій з метою обґрунтування істини.

Володіння мовою спеціальності, основу якої становить впорядкована і стандартизована термінологія, – один з основних показників рівня підготовки студента.

Найхарактернішою ознакою писемної наукової мови є формально-логічний спосіб викладу матеріалу, точність, ясність, стислість, смислова завершеність.

Стиль писемної наукової мови – це безособовий монолог. Тому виклад, звичайно, ведеться від третьої особи. Нині стало неписаним правилом у наукових роботах замість «я» використовувати «ми» та похідні від цього займенника словосполучення (наприклад, «на нашу думку»). Тому радимо використовувати **конструкції з неозначено-особовими реченнями**. Поширена також форма викладу від **третьої особи** («На думку автора...», «Дослідник вважає...»). Аналогічну функцію виконує речення з пасивними дієприкметниками («Розроблений комплексний підхід до вивчення...»).

Основна стилістична особливість писемної мови – об'єктивність викладу. Звідси, наявність у тексті багатьох видань вставних слів і словосполучень на позначення ступеня достовірності повідомлення.

Завдяки таким словам той чи інший факт можна подати як достовірний (дійсно, насправді, зрозуміло), припустимий (очевидно, треба вважати), можливий (ймовірно, можливо).

Обов'язковою вимогою об'єктивності викладу матеріалу є також посилення на джерело повідомлення, автора висловленої думки чи якогось виразу. У тексті це можна реалізувати за допомогою спеціальних вставних слів і словосполучень («як свідчить», «за повідомленням», «на думку», «за даними», «на нашу думку»).

Варто запам'ятати, що для будь-якого тексту характерним є смислова завершеність, цілісність і зв'язність. Найважливішим засобом вираження логічних зв'язків у цьому розумінні є: спеціальні функціонально-синтаксичні засоби зв'язку, що вказують на послідовність розвитку думки («спочатку», «насамперед», «по-перше», «по-друге», «потім» тощо), заперечення («проте», «тим часом»,

«але», «у той час як», «аж ніяк», «однак»), причинно-наслідкові зв'язки («таким чином», «завдяки цьому», «тому», «відповідно», «внаслідок цього», «крім того», «до того ж»), перехід від однієї думки до іншої «перш ніж перейти до...», «звернімося до...», «розглянемо», «зупинимося на...», «розглянувши...», «перейдемо до...», «необхідно зупинитися на...», «необхідно розглянути...»), результат, висновок («отже», «значить», «як висновок», «на закінчення зазначимо...»), «все сказане дає змогу зробити висновок», «підсумовуючи, слід сказати...»).

Для синтаксису наукового мовлення характерними є:

– безособові речення із присудком, вираженим дієслівною формою на -но, -то та об'єктом – прямим додатком у формі іменника у знахідному відмінку без прийменника (нами застосовано метод, прочитано дисертацію);

– складні речення з чітко вираженим складносурядним або складнопідрядним зв'язком (що, оскільки, в наслідок того, у зв'язку з тим, бо, тоді як тощо).

Аби допомогти студенту вирішити це завдання у Додатку Л наведені приклади мовних конструкцій, які можна використати як засіб зв'язку між реченнями курсової роботи.

Отже, ознаками високої якості роботи є грамотність, чітка логіка викладу, правильність мовностилістичного оформлення. аргументовано викладати зміст і результати дослідження, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології, не використовувати займенник «я», натомість використовувати за необхідності займенник «ми». Загальний обсяг бакалаврської роботи – 25-35 сторінок основного тексту, кількість використаної літератури – 20-30 позицій.

Правила комп'ютерного набору тексту

Кваліфікаційну роботу друкують за допомогою комп'ютерного набору на білому папері формату А4 (210x297 мм) відповідно до ДСТУ 4163-2003 «Вимоги до оформлювання документів» та ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка – чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту роботи повинна бути однаковою. Переніс слів з одного рядка в другий у тексті дипломної роботи не допускається.

Текст із граматичними, пунктуаційними та орфографічними помилками є неприпустимим.

Текст роботи необхідно друкувати з одного боку аркуша, залишаючи поля таких розмірів: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм.

Основні вимоги до комп'ютерного набору тексту курсової роботи:

- текстовий редактор – WORD;
- гарнітура шрифту – Times New Roman, вирівнювання – по ширині;
- кегль шрифту (розмір) – 14;
- кількість символів у рядку – не менше 60;
- абзац – 1,2-1,27 см;
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- кількість рядків на сторінці – до 30;

- назви структурних частин роботи: ЗМІСТ, ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ДОДАТКИ друкують великими літерами симетрично до тексту (шрифт – 14 жирний), вирівнюючи по центру;
- усі названі структурні частини роботи слід починати з нової сторінки;
- новий підрозділ друкується на тій же сторінці, на якій закінчився попередній, відступ між підрозділами – два полуторних інтервали;
- заголовки підрозділів друкують маленькими літерами, крім першої – великої, з абзацного відступу, шрифт – 14 жирний. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Відстань між заголовком розділу та заголовком підрозділу – два полуторних інтервали;
- у роботі дозволяється виділяти важливий текст таким чином: напівжирний, курсив, напівжирний курсив або підкреслений – але виділення по всьому тексту повинні бути виконані в одному стилі. Не допускається виділяти частину тексту за допомогою інших шрифтів, крім Times New Roman, іншого розміру, крім 14, іншого інтервалу тощо;
- використовувані в роботі лапки повинні бути одного стилю: “” або «», або """, або „”. Аналогічною є вимога і до стилю апострофів: „ або „, або ’ – однаково по всьому тексту;
- зазначаючи в тексті роботи прізвища та ініціали дослідників, необхідно дотримуватись одного стилю: М. С. Грицай, П. М. Федченко, або М. Грицай, П. Федченко. Між прізвищем та ініціалами (слідкуючи, щоб вони лишились в одному рядку) необхідно використовувати нерозривний пробіл (стандартне сполучення клавіш «Shift – Ctrl – Пробіл»). При цьому необхідно пам’ятати, що псевдоніми письменників не скорочують (Панас Мирний, Леся Українка, Марко Черемшина);
- не допускається розташування заголовку підрозділу внизу сторінки, якщо під ним не вміщується щонайменше два рядки – у такому разі назву підрозділу разом із тестом переносять на наступну сторінку;
- не можна починати абзац внизу сторінки, якщо на ній поміститься тільки один рядок з нього – в такому разі слід переносити весь абзац на наступну сторінку. Аналогічно не можна переносити один рядок з абзацу на наступну сторінку.

Нумерація

Нумерацію сторінок подають арабськими цифрами у правому верхньому куті. Крапка після номеру сторінки не ставиться. Нумерують всі аркуші, у тому числі додатки. На титульній сторінці номер не ставлять. Нумерацію починають з третьої сторінки (на якій вміщено вступ) з цифри 3.

Зміст, вступ, висновки, список використаної літератури не мають порядкових номерів. У тексті курсової роботи номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: 2.3. – третій підрозділ другого розділу. Потім у тому ж рядку друкують заголовок підрозділу.

Оформлення таблиць

Таблиці нумерують послідовно (за винятком тих, що розміщені в додатках) у межах розділу. У правому верхньому куті розміщують слово «Таблиця» із зазначенням її номера, наприклад: **Таблиця 1.1.** Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують по центру сторінки симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. У разі перенесення таблиці на іншу сторінку над подальшими частинами пишеться «Продовження табл. 1.1.». Приклад оформлення таблиці подано у Додатку К. Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті. У тексті повинна бути вказівка на таблицю, наприклад: «... основні події життя і творчості письменника наведено в таблиці 1.1.».

Таблицю розміщують таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою.

Цитування та посилання на використані джерела

Цитати – дослівні уривки з використаних джерел – використовуються в кваліфікаційній роботі для обґрунтування, підтвердження авторських аргументів або для критичного аналізу літературних джерел.

Якщо студент, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, щоб посилити їх значення, він має зробити у тексті в дужках відповідні застереження і вказати свої ініціали, наприклад: (виділено мною – Н. Д.) або (курсив мій – Н. Д.). Цитата не повинна бути надто довгою (не більша ніж на півсторінки). Також не слід подавати кілька цитат поруч, нанизуючи їх одна на одну. Вживання цитати має бути доцільним, обґрунтовуватися у коментарях студента.

Перевантажувати текст цитатами недоречно. Натомість можна вдатися до переказу чужих думок. Переказ має бути максимально точним. Як і цитата, він має супроводжуватись посиланням на використане джерело. Наприклад: «Згідно з Ю. Лавріненом...», «М. Коцюбинська пропонує розглядати епістолярій як...»).

При написанні курсової роботи студент повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати досліджень, на ідеях та висновках яких відбувалось вивчення теми курсової роботи. Такі посилання дають змогу відшукати використане у роботі джерело і перевірити достовірність цитування. Якщо було використано відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді у посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць з джерела, на яке зроблено посилання у роботі.

Приклад: Цитата в тексті: «Послання, епістола (лат. *epistole* – лист) – жанр поезії й публіцистики: твір, написаний у формі листа чи звертання до когось» [15, с. 166]. Відповідне подання у списку літератури:

15. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доп. Львів : Літопис, 2001. 832 с.

ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ І ВЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Провідною метою навчання й виховання осіб із особливими потребами – повноцінна інтеграція в суспільство, їхня спроможність нарівні із здоровими однолітками нести соціальні навантаження, сприймати інтелектуально-естетичні цінності суспільства, опанувати морально-етичні норми людських взаємин [4]. Зрозуміло, що досягнення визначеної мети можливе лише за наявності в суспільстві відповідних умов для розвитку й виховання цієї категорії. Інтеграція дітей із порушеннями психофізичного розвитку у звичайні освітні заклади – це світовий процес, до якого залучені всі високорозвинені країни [3; 16].

На сьогодні, на основі наукових досліджень учених (Г. Гаврюшенко, О. Заярнюк, С. Єфімова, А. Колупаєва, С. Мельник, Ю. Найда, Н. Софій, І. Ярмошук) [1; с. 131–134], відомо, що кількість школярів із особливими потребами, які мають труднощі в опануванні шкільними знаннями, уміннями й навичками у зв'язку з системними порушеннями мовлення, кожного року збільшується. Зазначимо, що проблема навчання й виховання дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями є досить складною психологічною, загальнопедагогічною й логопедичною проблемою, а отже, досить актуальною на сучасному етапі впровадження інклюзивної освіти в навчальні заклади.

Однак проблема професійної підготовки майбутніх початкових класів і учителів-словесників в умовах запровадження інклюзивної освіти спеціально не досліджувалась.

Міністерство освіти і науки України пропонує методичні рекомендації вчителям загальноосвітніх навчальних закладів щодо організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, однак сучасні вчителі шкіл спеціально професійно не підготовлені до таких інновацій, тому потрібно зацентувати увагу на професійній підготовці майбутніх учителів, а це завдання педагогічних вищих освітніх закладів України.

Слід зазначити, що практика навчання дітей із тяжким порушеннями мовлення, які мають нормальний фізичний слух та первинно збережений інтелект, існує багато років. Зауважимо, що легкі мовленнєві порушення, такі

як труднощі звуковимови, незначні відхилення у формуванні лексико-граматичної будови мови, учителі шкіл виправляли під час освітнього процесу. Однак у випадках складної мовленнєвої патології (алалія, ЗНМ 1-2 рівнів, дитяча афазія, ринолалія, тяжкі форми заїкання, дизартрія) учитель був неспроможним надати таким дітям тих знань (сформувати у них уміння та навички), яких вимагає програма масової школи [2]. Тому виникає нагальна потреба в удосконаленні спеціальної професійної підготовки вчителів початкових класів і вчителів-словесників для роботи із дітьми з особливими освітніми потребами.

При підготовці майбутніх учителів у педагогічних вищих освітніх закладах під час навчання в навчальних планах освітньої підготовки здобувачів вищої освіти спеціальностей 013 Початкова освіта та 035 Філологія (Українська мова та література) немає обов'язкової дисципліни «Методика викладання української мови дітям із особливими потребами», що спричинює ряд суперечностей: між потребами суспільства в компетентних учителях загальноосвітніх шкіл і невизначеністю структури й змісту спеціальної професійної підготовки для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; між необхідністю дотримання вимог МОН України щодо інклюзивної освіти й недостатньою теоретичною та практичною наповненістю навчальних планів темами, що розкривають питання розробки й впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітні заклади; між потребою майбутніх учителів у практичному застосуванні набутих знань із роботи в умовах інклюзивної освіти й відсутністю в навчальних планах підготовки спеціальностей навчально-виробничої практики в спеціальних інклюзивних закладах; між значущістю формування спеціальних умінь і навичок для роботи із дітьми з особливими освітніми потребами майбутніх учителів початкових класів і вчителів-словесників і недостатньою теоретичною й практичною розробленістю системи забезпечення цього процесу.

Виявлені суперечності свідчать про те, що на сьогодні професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів і вчителів-словесників потребує здійснення перетворень, приведення її у відповідність до міжнародних стандартів якості вищої освіти, що посилює необхідність розробки ефективної системи заходів щодо формування спеціальних вмінь і навичок для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами майбутніх учителів початкових класів і вчителів-словесників.

На основі наукових праць, відомо, що є наука (одна із галузей дефектології) «Спеціальна методика навчання рідної мови в школі для дітей із тяжкими порушеннями мовлення», однак, вона є обов'язковою для вивчення лише для спеціальності 016 Спеціальна освіта. Зауважимо, що майбутні фахівці здобувають кваліфікацію – «Дефектолог. Вихователь дітей з вадами психофізичного розвитку», що унеможлиблює їх працевлаштування в загальноосвітній навчальних заклад. А для здобувачів вищої освіти, які здобувають кваліфікацію 013 Початкова освіта та 035 Філологія (Українська мова та література) зазначена вище галузь дефектології – не передбачена взагалі.

Мета даної наукової розвідки – визначення змісту чинних навчальних планів і робочих програм професійної підготовки вчителів початкової школи й вчителів-словесників для роботи в школі з дітьми з особливими потребами.

Першочерговим завданням професорсько-викладацького складу педагогічних вищих освітніх закладів є впровадження в освітній процес підготовки здобувачів вищої освіти спеціальностей 013 Початкова освіта та 035 Філологія (Українська мова та література) обов'язкової навчальної дисципліни «Методика викладання української мови дітям із особливими потребами».

Зазначимо, що при розробці навчально-методичного комплексу зазначеної дисципліни необхідно враховувати, що предмет вивчення – методи, прийоми та засоби навчання української мови у середніх навчальних закладах різного типу (загальноосвітні, спеціалізовані, школи-гімназії) I-III ступенів. У навчальній програмі «Методика викладання української мови дітям із особливими потребами» мають бути обов'язкові змістові модулі «Основи інклюзивної освіти» і «Методика викладання української мови дітям з особливими потребами».

Головна мета викладання вищезазначеної дисципліни – це засвоєння теоретико-методологічних, нормативно-правових і організаційно-методичних засад інклюзивної освіти та формування у здобувачів вищої освіти достатньої методичної компетенції вчителя початкових класів і вчителя української мови та літератури.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика викладання української мови дітям із особливими потребами» є : формування усвідомленого розуміння основних положень інклюзивної освіти; висвітлення головних компонентів теорії сучасного навчання української мови у середніх навчальних закладах; забезпечення досконалого володіння стратегіями взаємодії з батьками дітей із особливими освітніми потребами; формування навичок диференційованого викладання та оцінювання; вироблення навичок командної роботи при навчанні та вихованні дітей із особливими освітніми потребами; вироблення усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності; забезпечення формування у здобувачів вищої освіти умінь реалізовувати комунікативно-навчальну, освітню, виховну, гностичну, розвивальну, конструктивно-планувальну, організаторську функції.

Викладачі-філологи педагогічних вищих освітніх закладів під час лекцій і семінарських занять повинні забезпечити оволодіння студентами процедурними й декларативними знаннями з теорії та практики методики навчання мови; навчити здобувачів вищої освіти аналізувати нормативні документи з викладання української мови для дітей із особливими потребами, навчально-методичні комплекси з української мови; сформувати у здобувачів вищої освіти умінь здобувати декларативні знання з друкованих джерел – носіїв фахових знань і застосовувати набуті знання під час практичної роботи (планування уроків, розробка спеціальних вправ із урахуванням інклюзивної спрямованості, підготовка позакласних заходів); ознайомити здобувачів вищої освіти із методами дослідження в методиці

навчання української мови та практикою їх застосування під час практичної роботи в школі (протягом педагогічної практики в середніх навчальних закладах) при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами; узагальнювати власні спостереження, практично реалізовувати результати дослідження проблеми в самостійно виконаних розробках [4].

Відсутність інклюзивного компонента професійної підготовки здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів у навчальних планах педагогічних вищих освітніх закладів свідчить про недостатню увагу до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів і учителів-словесників щодо практичної роботи із дітьми з особливими освітніми потребами на вимогу часу.

Отже, із одного боку, недостатнє висвітлення проблеми підготовки вчителів початкових класів і вчителів-словесників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в освітньому процесі й науково-методичних дослідженнях, а з іншого боку, нагальна потреба майбутніх учителів у практичному застосуванні набутих знань із роботи в умовах інклюзивної освіти, передбачає необхідність розробки теоретичних і методичних засад удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи й учителів словесників при роботі з дітьми з особливими потребами.

ПОЛПАРАДИГМАЛЬНЕ ДЕФІНІЦЮВАННЯ КОНЦЕПТУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЇ

Демченко Н.Д.

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Сучасна лінгвістика позначена багатовекторністю досліджень, що спричинена новою парадигмою наукового знання, постульованою наукою кінця ХХ – поч. ХХІ ст. Так, у когнітивній лінгвістиці пріоритетною є проблематика, пов'язана з концептуалізацією дійсності, антропоцентричністю, подієвістю тексту, а провідними стають такі поняття, як «концепт», «концептосфера», «картина світу», «мовна особистість». Наприкінці 90-х років ХХ ст. у складі когнітивної лінгвістики виокремлюється нова галузь – лінгвоконцептологія, метою якої став опис концептів і мовних засобів їх репрезентації.

Основним інструментарієм опису МКС у термінах сучасної когнітивної лінгвістики й лінгвокультурології, лінгвоконцептології є термін «концепт», який на сьогодні має кілька дефініцій, які здебільшого не суперечать, а доповнюють одна одну. Згідно з деякими тлумаченнями, концепт – це: 1) «об'єктивно існуюче у свідомості людини перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, на відміну від понять і значень як продуктів наукового опису (конструктів)» [2, с. 25]; 2) «культурно позначений вербалізований смисл, представлений у плані вираження цілою низкою своїх мовних реалізацій, що утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму» [1, с. 47]; 3) «інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості і позасвідомого» [9, с. 256]; 4) «одиниця колективного знання/свідомості (що апелює до вищих духовних цінностей), яка має мовне вираження і відзначається культурною специфікою» [1, с. 48].

У сучасній лінгвістиці виокремлюється кілька напрямів осмислення терміна «концепт»: 1) лінгво-логіко-філософський (Н. Арутюнова, К. Голобородько, В. Дем'янков); 2) психолінгвістичний (О. Залевська,

О. Кубрякова, Р. Фрумкіна); 3) лінгвокультурологічний (С. Воркачов, І. Голубовська, В. Карасик, Р. Кісь, В. Кононенко, О. Левченко, О. Селіванова, Ю. Степанов); 4) лінгвопсихологічний (В. Іващенко).

Причина відмінностей у дефініціюванні терміна «концепт» через близькі поняття (значення, поняття, смисл), очевидно, полягає в неспіввіднесеності термінів на позначення відповідних понять у різних науках – філософії, логіці, психології, культурології, лінгвістиці (В. Карасик, І. Кобозева, М. Нікітін, О. Селіванова). Термін «концепт» об'єднує різні напрями сучасних гуманітарних досліджень, що вивчають «мову думки» – передусім, когнітивну психологію, когнітивну лінгвістику, етно- та психолінгвістику, лінгвокультурологію, лінгвоконцептологію, дискурсологію. Саме через це він отримав статус «парасолькового терміна». На думку О. Селіванової [8, с. 112], одним із найбільш реалістичних є визначення концепту, подане О. Кубряковою: «концепт (concept, konzept) – термін, який служить поясненню одиниць ментальних і психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини: оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку (lingua mentalis), усієї картини світу, відображеної в людській психіці. Поняття концепту всієї картини світу відповідає уявленню про ті смисли, якими оперує людина в процесі мислення і які відображають зміст досвіду й знання, зміст результатів усієї людської діяльності і процесів пізнання світу у вигляді деяких «квантів знання» [3, с. 90].

Відмінності в дефініціюванні концепту зумовлюються релевантними ознаками, які покладені в основу визначення. Учені одноставно підтримують твердження про безперечний зв'язок мови й культури, однак по-різному визначають роль мови у формуванні концепту, що пояснюється складністю й багатовимірністю структури концепту, до складу якої, окрім понятійної основи, входить і соціо-психо-культурний складник, який не стільки мислиться, скільки переживається мовцями, він включає асоціації, емоції, оцінки, національні образи й конотації, характерні для певної культури. Саме це зумовлює поліпарадигмальну орієнтованість учених при дослідженні концепту: «Незалежно від того, прихильником якої точки зору є той чи інший лінгвіст, він ніколи не зацікавиться на якійсь одній властивості концепту. У кінцевому підсумку провідною ознакою останнього визнається певне ідеальне начало (знання, інформація, психіка, ментальність) – своєрідний енергетичний ореол, що перекидає місток між мовою і національним світосприйняттям» [6, с. 48].

Підсумовуючи осмислення поняття «концепт» у лінгвістиці, треба зазначити, що майже всі вчені в дослідженнях концепту сходяться на

триєдиному зв'язку «людина – мова – культура», адже концепт близький до «поняття наївної філософії», що є результатом взаємодії факторів національної традиції, фольклору, релігії, ідеології, життєвого досвіду, образів мистецтва, відчуттів та системи цінностей.

На нашу думку найбільш повним є визначення, подане З. Поповою і Й. Стерніним: концепт – це дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, має відносно впорядковану внутрішню структуру, – це результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості й суспільства і несе комплексну, енциклопедичну інформацію про предмет і явище, яке відбиває, про інтерпретацію певної інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до певного явища чи предмета [5, с. 34]. Мовна структура виступає як один із наважливіших експлікаторів концептів. На вербальному рівні концепт може позначатися словом, словосполученням чи фразеологізмом.

У сучасній лінгвістиці неоднорідною є й класифікація концептів, що зумовлено різними ознаками, які лягли в її основу. Зокрема, В. Маслова виділяє такі групи концептів: 1) світ («простір», «час», «число», «батьківщина», «туманний ранок», «зимовий вечір»); 2) стихії і природа («вода», «вогонь», «дерево», «квіти»); 3) уявлення про людину («новий росіянин», «інтелігент», «геній», «дурень», «юродивий»); 4) моральні концепти («совість», «сором», «гріх», «правда», «істина», «щирість»); 5) соціальні поняття й відносини («свобода», «воля», «дружба», «війна» тощо); 6) емоційні концепти («щастя», «радість»); 7) світ артефактів («храм», «дім», «геральдика»); 8) концептосфера наукового знання («філологія», «математика» тощо); 9) концептосфера мистецтва («архітектура», «живопис», «музика», «танець» тощо) [4, с. 75].

А. Приходько виокремлює логіко-філософські концепти, які відображають єдиний для всіх когнітивний процес і несуть інформацію про класи об'єктів («річ», «кількість», «причина», «час», «віра», «душа», «дух», «життя», «смерть», «доля», «вічність» та ін.); морально-етичні концепти, які «не тільки відображають загальні уявлення людства про морально-етичні цінності, а й приписують норми поведінки у світі й суспільстві («добро», «зло», «гріх», «обов'язок», «честь», «правда», «істина», «свобода», «воля» та ін.); гуманітарні концепти, що відображають місце й роль людини в лінгвокультурній і соціокультурній картинах світу («друг», «ворог», «герой», «боягуз», «хазяїн», «раб», «інтелігент», «аристократ», «відмінник», «дурень», «цар», «султан», «гетьман», «козак»); культурно-специфічні концепти включають у себе артефактні («дім», «юрта», «пагода»), ритуальні («Великдень», «Різдво», «Рамадан», «Саббат»), конфесійні («церква», «мечеть», «синагога», «храм», «вівтар», «хрест» та ін.) концепти, а також

концепти-символи (Баба Яга, Василиса Премудра, Обломов, Наталка Полтавка, Шевченко, Толстой); концепти етно-психо-культурного порядку становлять типово українські «воля», «доля», «лихо» та ін. [7, с. 277]. Серед концептів виокремлюються концепти антропоморфного порядку, що «мають пряме відношення до психічних і фізіологічних станів людини, які стосуються її здатності реагувати на подразники зовнішнього світу й переносити їх на свій внутрішній світ» [7, с. 278]. Це, зокрема, емоційні концепти («радість», «задоволення», «спокій», «депресія», «образ», «страх» та ін.), фізіологічні концепти («бадьорість», «здоров'я», «сон», «неушкодженість», «голод», «спрага»); біосоціальні («чоловік», «жінка», «мати», «брат» та ін.) і біовітальні («дитинство», «молодість», «старість» тощо).

Класифікація може здійснюватися й на підставі того, в якому дискурсі (політичному, рекламному, релігійному, педагогічному, медичному) функціонує концепт. Отже, будучи багатомірним поняттям, концепт включає в себе емоційні складники й раціональні, конкретні й абстрактні, універсальні й етнічні, загальнонаціональні й індивідуально-особистісні складники, урахування яких й уможливує його опис. Вагоме місце в цьому процесі посідає й опис способів омовлення концепту.

Література:

1. Воркачѳв С.Г. Концепт счастья : понятийный и образный компоненты. *Известия РАН СЛЯ*, 2001. Т. 60. № 6. С. 47–58.
2. Залевская А. А. Введение в психолінгвістику. Москва : Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. 382 с.
3. Краткий словарь когнитивных терминов : под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва : Изд-во филол. факультета МГУ, 1996. 245 с.
4. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пос. для філол. 2-е изд., испр. Москва : Флинта : Наука, 2006. 294 с.
5. Попова З. Д. Стернин И. А. Когнитивная лингвистика : учебное пособие. Москва : АТС : Восток – Запад, 2007. 314 с.
6. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно- дискурсивній парадигмі лінгвістики : монографія. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
7. Приходько А. Н. Лингвокогнитивная таксономия концептов: типы и классы. *Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: збірник статей, присвячений ювілею В.Д.Каліуценка*. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. С.270–283.
8. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология. Киев: Фитосоциоцентр, 2000. 248 с.
9. Селиванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля–К, 2006. 716 с.

Спільні та відмінні характеристики семантико-синтаксичної структури паремії зображено у Таблиці 1.1., с. 9.

Таблиця 1.1.

Семантико-синтаксична структура паремій: зіставний аспект

№ п/п	Основа зіставлення	Українська паремія	Англійська паремія
1	2	3	4
1.	Валентна рамка основної предикації: а) двовалентний предикат б) тривалентний предикат в) чотиривалентний предикат	+ + +	+ + -
2.	Реалізація суб'єкта прямого значення	+	+
3.	Реалізація персоніфікованого суб'єкта	+	+
4.	Редукція суб'єктного актанта основної предикації	+	+/-
5.	Семантична неелементарність паремійної структури	+	+

Мовні конструкції, які використовуються у наукових працях для виконання функції засобів зв'язку між реченнями

<i>Мовна функція</i>	<i>Лексичні засоби</i>		
Причина та її наслідок, умова і наслідок	(і) тому, тому що		
	оскільки		
	із чого звідки виходить		
	внаслідок		
	у результаті		
	на основі вищезазначеного, на підставі вказаного вище		
	у зв'язку з цим		
	залежно від		
	згідно з цим		
	у цьому випадку		
	за таких умов, з огляду на		
	у такому випадку		
	(а) якщо (ж)..., то ...		
		що	свідчить
			вказує
		говорить	
		відповідає	
		дає можливість	
		дозволяє	
		сприяє	
		має значення тощо	
Часове співвідношення та порядок викладення	спочатку, насамперед, передусім		
	першим наступним, попереднім		
	одночасно, у той же час		
	поруч з цим, поряд з таким		
	попередньо, вище, раніше		
	ще раз, знову		
	потім, нижче, після цього		
	згодом, далі, пізніше		
	по-перше, по-друге		
	зараз, нині, на сьогодні, до цього часу		
	у минулі роки, останнім часом, останнього часу		
	на закінчення, зрештою, нарешті		
Зіставлення та протиставлення	але, втім, а проте, та, однак, зрештою		
	як..., так і...; так само, як і...		
	не тільки, але і (й)		
	порівняно з; якщо..., то...		
	на відміну, навпаки, на противагу		
	аналогічно, таким чином, також		
	з одного боку, з другого боку		
	у той час, як; разом з тим, водночас		
	також і, до того ж, при цьому, разом з тим		
	окрім більше		
	понад		
особливо, а надто			

Посилання на попередній або наступний вислів	тим більше, що	
	у тому разі, у випадку, тобто, а саме	
	як було	показано
		доведено
		відзначено
		отримано
		знайдено
		встановлено
	згадано	
	зважаючи на	
	як підкреслювалось, вказувалось вище	
	згідно з цим	
	відповідно до цього	
	відповідним чином	
	у зв'язку з цим, відповідно до цього	
	у зв'язку з вищевикладеним	
	цей, що розглядається, вищевказаний тощо	
	такий, подібний, аналогічний, відповідний, такого типу, такого виду, схожий на ...	
	багато з них, один із них, деякі з них	
	наступний, деякий, надалі, подальший, дальший, другий	
	більшість, більша частина	
	керуючись положенням	
	дослідженням встановлено	
	як наслідок	
	таким чином, відтак, звідси	
	у результаті, у кінцевому підсумку	
	звідси, з цього	витікає
виходить		
стає зрозумілим		
очевидно		
це	дозволяє зробити висновок	
	дозволяє дійти висновку	
	зводиться до такого	
	свідчить	
	переконує	
на закінчення, і нарешті, насамкінець		
Ілюстрація	наприклад; так, як приклад; для прикладу	
	прикладом може слугувати (бути)	
	такий же (наприклад)	
	у випадку, для випадку	
	про те може свідчити; що очевидно, засвідчує	
Уведення нової інформації	розглянемо такі випадки...	
	зупинимось детально на...	
	основні переваги цього методу полягають у...	
	деякі додаткові зауваження...	
	декілька слів щодо перспектив дослідження...	
	наведемо декілька прикладів	

ПІСЛЯМОВА

Студентська наукова робота є самостійним науково-дослідницьким дослідженням: має за мету оволодіння елементами наукового пошуку, загальнонауковими і спеціальними методами сучасного наукового дослідження, розвинути навички творчої роботи, а загалом – сприяє поглибленому вивченню спеціальних питань окремого освітнього компоненту.

Наукова діяльність у закладах вищої освіти є невід’ємною складовою освітнього процесу. Проте така наукова діяльність, особливо з філологічних дисциплін, часто перетворюється на компіляцію, плагіат, позначається невмінням оперувати науковою термінологією, систематизувати матеріал, і зрештою, відсутністю навичок фахового рівня аналізу художніх явищ. Зрозуміло, що студентська наукова робота з мови чи літератури, виконана на сучасному рівні, вимагає оволодіння певними лінгвістичними й літературознавчими методами та спеціальною методикою аналізу художнього твору.

Методичні рекомендації покликані допомогти студентам-філологам у правильному структуруванні, оформленні, формулюванні наукового апарату дослідження. Авторами висвітлено проблемні питання, що виникають у здобувачів вищої освіти при написанні наукової роботи на кожному етапі: оформлення літератури, формулювання актуальності, мети, завдань, об’єкта, предмета дослідження, використання загальноприйнятої наукової термінології, показані типові помилки тощо.

Свого часу У. Еко видав книгу «Як написати дипломну роботу», де сформулював таку ідею: «У моїй книзі немає порад, як займатися наукою, ...тут просто прокреслюється шлях, яким варто йти, аби в певний день і час перед певною комісією ви могли покласти пачку листків в обкладинці, відповідно до нормативів, що складається з потрібної кількості віддрукованих сторінок, і щоб цей диплом приблизно якимось узгоджувався з вашою спеціальністю і не навівав опонентам стану сумної задуми». Попри притаманну Еко іронію, результат студентської наукової роботи сягає, звичайно, далеко за межі процедури захисту.

Філологічний матеріал – поле численних естетичних відкриттів, підґрунтя для пошуків і спроб формулювання загальних законів культури. Наукова робота вчить розважливості, самостійності, наполегливості, систематичності. Студент набуває досвіду створення, народження нового Тексту, а відтак – творчого формування власного «Я».

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЗДОБУВАЧІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА**

Методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти

Наталя Демченко, Лариса Петриченко, Анна Чала

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times ET. Умов.
друк. арк. 5,35. Наклад 100 прим. Замов. № 1124/5-20.

Надруковано з готових оригінал-макетів у друкарні ФОП Петров В. В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис № 2400000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79в, к. 137, тел.
(057) 778-60-34, e-mail:bookfabrik@mail.ua